

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

11 Werken aan de nalatenschap van Jacques Perk (1881-1883)

Na Perks overlijden begon Kloos aan de bewerking van Perks Mathilde. Daarnaast was hij druk met zijn eigen dichterschap. Zijn verzen in Astrea en De Nederlandsche Spectator bleven niet onopgemerkt. In sommige periodieken werden zij zelfs geparodieerd. Zijn kritieken riepen ook reacties op, ook al omdat hij daarin verkondigde dat de generatie van 1840 had afgedaan en er een nieuwe generatie dichters was opgestaan.

Kloos stond niet (meer) alleen: in de dagen van Perks ziekbed richtten zijn vrienden het literaire gezelschap Flanor op. Kloos was een van de leden.

11.1 De oprichting van Flanor

Twee twintigers en één dertiger stonden aan de wieg van de 'Letterkundige Vereeniging Flanor'. Twee van hen (Muller en Van der Goes) waren eerder dat jaar, als goede vrienden van Jacques Perk, aanwezig bij de feestelijkheden rond het huwelijk van zijn zuster Dora. Een week voor de kerkelijke inzegening van het huwelijk van Dora Perk en Jan Blancke huurde de familie een boot. Al feestend voer men die zondag, 15 mei 1881, via IJ en Zuiderzee naar het Hoornse Hop.⁵⁸² Zoveel jong talent, feestend bij elkaar op de Prins van Oranje, zag men zelden bijeen.

Jacques Perk had speciaal voor deze gelegenheid een huwelijkskrant in elkaar gezet vol geestige toespelingen op de jeugdige kennissen van Jan en Dora, kortweg 'JanDorie'. Willem Kloos werd daarin niet genoemd; ook ontbrak hij bij de feestelijkheden. Met hem had Jacques immers gebroken. En hij hield toch al niet van grote feesten.

Dr. H.C. Muller behoorde wel tot de genodigden. Hij bedacht, veronderstellen wij, geïnspireerd door de charme van de feestelijke boottocht met leeftijdgenoten, samen met Frank van der Goes (1859-1939) dat er een literaire club voor de jonge generatie moest komen. Mendes da Costa, net als Muller classicus en daarnaast, net als Van der Goes, een groot toneelkenner, was bereid mee te doen.⁵⁸³

Een revolutionair getinte actie was het oprichten van een dergelijk gezelschap niet, want als er iets kenmerkend was voor het negentiende-eeuwse literaire leven, dan was het wel de organisatie ervan in verenigingen, maatschappijen en genootschappen. De nieuwe

⁵⁸² Theodora Conradine Adrienne Perk (1860-1945) en Jan Blancke (1858-1920).

⁵⁸³ Mendes da Costa 1925, p. 504.

Een curieuze samenloop is het dat in Brussel in 1881 De Distel wordt opgericht door J.M. Brans en J.B. Jamoulle. De Distel was (ook) een letterkundig genootschap. 'Op de avonden van De Distel worden muziekkuitvoeringen afgewisseld met literaire lezingen uit eigen werk en over buitenlandse auteurs zoals H. Swarth, H. Gorter, W. Kloos, F. Dostojevsky enz. Het was een ontmoetingscentrum van kunstminnende Vlaamse Brusselaars. [...] *Van Nu en Straks* is daaruit ontstaan.' Ook dat laatste heeft veel gemeen met Flanor en *De Nieuwe Gids*. Zie: De Crits, 1993, p. 85. Jeroen Brouwers stelt in zijn bijdrage in *Brussel en het fin-de-siècle. 100 jaar Van Nu en Straks* in de woorden van Herman Teirlinck dat de Tachtigers minder dan een beschuitkruiemel aan de Vlaamse Beweging hebben bijgedragen (Brouwers 1993, p. 52). Als illustratie citeert Brouwers Kloos die, geconfronteerd met gedichten van Julius Vuylsteke, verzuchtte: 't Was me of er een doodkist openging, toen ik ze las...' Willem Kloos schreef in het augustusnummer 1887 van *De Nieuwe Gids* over Vuylsteke. Voor hem op tafel lagen 'drie deeltjes met verzen van 'n menheer Julius Vuylsteke'. Het moest eindelijk maar eens uit zijn, aldus Kloos, 'met de fictie dat er in België een heusche waarachtige Vlaamse literatuur bestaat, een literatuur die vooral zooveel frisscher en eenvoudiger dan de onze zou zijn.'(p. 39)

generatie, die zich in veel opzichten zou gaan afzetten tegen haar voorgangers, ging uiterst traditioneel van start.⁵⁸⁴

Toen op 14 juni 1881 een zestiental jonge mannen voor een eerste bijeenkomst van de literaire club bijeen kwam, lag het plan voor de vereniging in grote lijnen vast. Het werd een serieuze zaak. De jongelui kwamen voor hun eerste vergadering in een zaal van gebouw 'de Eensgezindheid' aan het Amsterdamse Spui bijeen.⁵⁸⁵ De drie initiatiefnemers hadden de leden van de nieuwe club onder hun vrienden gerekruteerd. Velen daarvan waren vriend of althans bekende van Jacques Perk. De initiatiefnemers Muller en Van der Goes, de toneelspeler Arnold Ising en de studenten Charles van Deventer, Willem Paap en Willem Kloos behoorden allen min of meer tot diens intimi.

Van der Goes had grote belangstelling voor het toneel waarover hij recensies schreef. Het was dus niet verrassend dat de toneelwereld redelijk vertegenwoordigd was. Met Ising waren de toneelspeler, schrijver en latere journalist Jan C. de Vos sr. (1855-1931) en de kersverse directeur van de toneelschool S.J. Bouberg Wilson (1848-1923) mannen van het eerste uur. Muller betrok er enige collegae van het gymnasium bij: de classicus Dr. F.L. van Leeuwen jr. (1850-1924), evenals H.C. Muller leraar aan het Amsterdams gymnasium, en Dr. F. L. Abresch (1851-1920), gymnasiumdocent en later conrector van dat stedelijk gymnasium. Een broer van H.C. Muller, de handelsman Hugo Muller (1858-1927), was ook van de partij.⁵⁸⁶ En dan waren er nog twee studenten in de medicijnen: de aankomend arts H.G. Samson (1856-1921), ook al een bekende van Perk, en F.W. van Eeden jr. (1860-1932), het enige corpslid van het gezelschap en mogelijk door Samson erbij gehaald.⁵⁸⁷ Of wellicht door Kloos, zoals wij later zullen betogen.

Jacques Perk zelf ontbrak. Hij is nooit lid van Flanor geweest. Het is verleidelijk de gevolgtrekking te maken dat Perk een confrontatie met Kloos wilde voorkomen. Zijn zusters hadden immers, zoals wij eerder zagen, aan Stuiveling verteld dat Perk een zekere weerzin had opgebouwd jegens de hem in alles opeisende vriend. Perks zuster Henriëtte, inmiddels bejaard, verklaarde tegenover de zoon van H.C. Muller:

Jacques hield niet van Kloos, *haatte* hem zelfs in 't laatst van zijn leven zóó, dat hij haar [zijn zuster Henriëtte], die toen nog een jong meisje was, waarschuwde niet in te gaan op de hofmakerijen van Kloos en *nooit* met hem te trouwen. Zij zelve mocht K. óók niet, ook nu nog niet: had hem ook niet willen opzoeken in Den Haag, 't geen haar zuster Dora (wed. Jan Blancke) wel gedaan had. Papa [H.C. Muller] kwam als

⁵⁸⁴ Van den Berg en Couttenier 2009, p. 571.

⁵⁸⁵ Zie de notulen van Flanor in het Flanor-archief in de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (Bijzondere Collecties), Au 10. Mendes da Costa heeft de eerste en volgende vergaderingen beschreven in Mendes da Costa 1925 I, p. 501-534. Ook 's-Gravesande 1956, p. 5 e.v. schreef over Flanor. Zie ook: Nieuwenhuys, Luger en Prick 1982, p. 2, 9 voor het gebouw de Eensgezindheid.

⁵⁸⁶ Later wordt ook een andere broer van Hendrik Clemens Muller, de schilder Gerard Muller (1861-1929), lid. De vierde Muller, de architect Karel Joan Muller (1857-1942), werd geen lid.

⁵⁸⁷ Fontijn 1990a (*Tweespalt*), p. 156 verzuimt aan te geven hoe Van Eeden bij Flanor is gekomen. 'Hier in Flanor,' schrijft Fontijn, 'kon hij [Van Eeden] de literaire ambiance vinden die hij in het corps zo node miste. In zijn dispuut Baco stond immers de wetenschap centraal.'

jongmensch veel bij hare ouders aan huis, als vriend van Jacques, behoorde hij, met Frank van der Goes, wel tot Jacques meest intieme vrienden.⁵⁸⁸

Maar ook Kloos' eigen verklaring over Perks afwezigheid bij Flanor is plausibel. Toen Mendes da Costa Kloos om inlichtingen vroeg voor zijn 'Flanor-herinneringen', die in het voorafgaande al eerder ter sprake kwamen, schreef Kloos hem: 'Eerst zijn [Perks] niet-in-Amsterdam zijn en later zijn precaire gezondheidstoestand deden ons er niet toe komen hem in Flanor uit te noodigen.'⁵⁸⁹ Mendes da Costa heeft Kloos' versie in ieder geval in zijn geheel overgenomen. In 'Flanor-herinneringen' verklaarde hij absoluut zeker te weten dat indien de gezondheid van Jacques Perk destijds niet al zeer broos was geweest, hij ongetwijfeld zou zijn uitgenodigd die constituerende vergadering bij te wonen.⁵⁹⁰

In de maand augustus van het jaar 1881 werkten Mendes da Costa, Van der Goes en Muller aan de statuten van het literaire dispuut. Tegen het einde van die zomermaand was het karwei geklaard en zonden zij afschriften van het conceptreglement naar de toekomstige leden, die daarop een zestigtal amendementen indienden. Willem Paap berichtte in een brief die hij 15 september dateerde, aan Vosmaer over de nieuwe club:

U bekende leden van de Vereeniging zijn Muller, Kloos, Van Leeuwen, Van der Goes (?), De Vos, Ising (akteur), en ik. [...] Veel verwachting heb ik er niet van. [...] Misschien evenwel komt er iets van terecht. Mocht dit zoo zijn, dan richten wij in verloop van tijd een tijdschrift op. Daaraan doe ik evenwel niet mee, of ik moet vast overtuigd zijn, dat het beter worden kan dan Gids en Tijdspeigel.⁵⁹¹

Tijdens de constituerende vergadering van 14 juni werd er druk gediscussieerd over het doel van de vereniging. In een door Frederik van Eeden bewaard handgeschreven 'Wets-ontwerp van de Letterkundige Vereeniging te Amsterdam' luidt artikel 1:

De vereeniging opgericht 14 Juni 1881 te Amsterdam stelt zich ten doel samenwerking tot stand te brengen tusschen hen die belangstellen in en zich toeleggen op de toepassing der fraaie letteren en aanverwante vakken.

Artikel 2:

Zij tracht het doel te bereiken;

1. Door het houden van vergaderingen waarop door de leden bijdragen van hun hand, hetzij proza of poëzie, worden voorgelezen, die aan de beoordeling der leden worden onderworpen.

⁵⁸⁸ Joan Muller, zoon van H.C. Muller, bezocht volgens eigen aantekening mevr. Van Deventer-Perk. Henriëtte Perk was eerst getrouwd met Meinhard Voûte (1851-1933), en daarna met Perks vriend Van Deventer.

⁵⁸⁹ Willem Kloos aan M.B. Mendes da Costa, d.d. 26 oktober 1924, Mendes da Costa-archief, XXK4 47, Bijzondere Collecties van de UvA (BC).

⁵⁹⁰ Mendes da Costa 1925, p. 502.

⁵⁹¹ Brief van Willem Paap aan Carel Vosmaer, d.d. 15 september 1881. Vosmaer-archief 2.21.271, 548 nr. 256, Nationaal Archief Den Haag.

2. Door het nemen van maatregelen die strekken kunnen tot bevordering van den bloei der fraaie letteren en aanverwante vakken.⁵⁹²

Waar uiteindelijk van werd gemaakt:

Er wordt opgericht een vereeniging, die zich ten doel stelt samen werking tot stand te brengen tusschen hen, die belangstellen in en zich toeleggen op de beoefening der fraaie letteren.

Het doel van de vereniging werd de 'bevordering van den bloei der fraaie letteren en aanverwante vakken' door 'het houden van vergaderingen, waarop de leden bijdragen van eigen hand zouden voorlezen'.⁵⁹³

Uiterst traditioneel, want passend in de negentiende-eeuwse traditie van genootschappen, waren de strikte procedures die aanvankelijk bij de vergaderingen in acht werden genomen. Er was voor iedere bijeenkomst een rooster van sprekers en er werden commissies benoemd die schriftelijk commentaar leverden op de referaten. Daar werd al spoedig de hand mee gelicht. Sprekers kwamen soms niet opdagen en schriftelijke kritiek maakte plaats voor opmerkingen uit de losse pols – waarin men elkaar overigens niet spaarde.⁵⁹⁴

Na de zomervakantie werd er op 6, 9 en 27 september verder vergaderd over statuten en huishoudelijk reglement - nu in het bovenzaaltje van De Karseboom in de Amsterdamse Kalverstraat bij de Dam – een mogelijk door H.C. Muller gesuggereerde plek.⁵⁹⁵ Daar kwamen de leden van de vereniging, voor een contributie van f 5,- per jaar tot juni 1886 bijeen; eerst iedere dinsdag om de drie weken en later eens per maand.

Bij de start van Flanor werd de mogelijkheid om tot de oprichting van een eigen tijdschrift te komen nadrukkelijk opengehouden. Willem Paap wilde zelfs dat dat hét doel van de vereniging zou worden. Maar de meeste leden dachten daar anders over. Hoe kon men ooit een tijdschrift vullen; het zou al moeilijk genoeg worden de leden tot een spreekbeurt te bewegen.⁵⁹⁶ Daarop besloot de meerderheid dat na een half jaar zou worden bekeken of het wenselijk was dat de vereniging een tijdschrift in het leven riep.⁵⁹⁷

Over de naam van het gezelschap werd men het wel eens. De twintigers kozen als naam voor hun club 'Flanor', het pseudoniem dat Vosmaer gebruikte als ondertekening van zijn columns 'Vlugmaren' in *De Nederlandsche Spectator*. Zij bewonderden Vosmaer, die als een

⁵⁹² Het handgeschreven 'Wets-ontwerp van de Letterkundige Vereeniging' bevindt zich in het Frederik van Eeden-archief BC. Het handschrift is van H.C. Muller. Het is het oorspronkelijke concept dat Da Costa, Muller en Van der Goes hebben opgesteld. De naam van de vereniging is nog open gelaten om later te kunnen invullen.

⁵⁹³ Zie Mendes da Costa 1925; 's-Gravesande 1956, p. 5-19. De notulen van Flanor bevinden zich in het Flanor-archief in de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (BC), Au 10.

⁵⁹⁴ Van den Berg en Couttenier 2009, p. 573.

⁵⁹⁵ H.C. Muller was de leraar achter de oprichting van D.V.S. (Disciplina Vitae Scipio), de letterkundige leerlingenvereniging van het gymnasium (nu Barleus). 'Disciplina Vitae Scipio' ('Orde is de steunstoek van het leven') is de lijfspreuk van het Barlaeus. Op p. 15-16 van het *Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan der letterkundige gymnasiasten-vereeniging Disciplina Vitae Scipio opgericht 17 september 1881 Amsterdam*, Amsterdam 1931, staat dat de werkvergaderingen van D.V.S. op zaterdagavond om de veertien dagen werden 'gehouden in de bovenzaal van het koffiehuis "De Karseboom" bij de Dam. Vóór de pauze werd óf een stelling verdedigd óf een wetenschappelijke lezing gehouden.' Een opzet die veel lijkt op die van de in dezelfde periode opgerichte vereniging Flanor! Het voorstel de 'letterkundige vereeniging van de leerlingen der hoogste drie klassen' D.V.S. te noemen was van H.C. Muller. (*Gedenkboek*, p. 53).

⁵⁹⁶ Van den Berg en Couttenier 2009, p. 573.

⁵⁹⁷ Naast de notulen ook M.B. Mendes da Costa 1925 en 's-Gravesande 1956.

van de weinigen zijn periodiek openstelde voor de nieuwe generatie. De toneelspeler Jan C. de Vos kwam, nadat hij eerder de vereniging voluit Vosmaer had willen noemen, op de vierde vergadering, van 27 september 1881, met het voorstel om het gezelschap 'Flanor Club' te noemen; een idee dat Willem Kloos omarmde.⁵⁹⁸ Het voorstel van Samson om de vereniging 'De Nieuwe Gids' te noemen, haalde het bij lange na niet.

11.2 'In Memoriam'

Ruim een maand na de constituerende Flanor-vergadering van eind september verzamelden de vrienden zich op een sombere, druilerige novemberzaterdag rond het graf van Jacques Perk op de oude Oosterbegraafplaats te Amsterdam.⁵⁹⁹ Zijn intieme vrienden, onder wie Henri Samson, Charles van Deventer en Frank van der Goes, stuurden deze 5de november gezamenlijk een 'grote krans van levenden bloemen [...] met witte doffe lint'. Willem Kloos deed daar niet aan mee. Hij gaf een eigen krans.⁶⁰⁰ Zo positioneerde hij zich als de bijzondere vriend van de overleden dichter en de anderen vonden dat kennelijk niet vreemd. Dat ondersteunt de hiervoor al gemaakte constatering dat wij in de overgeleverde correspondentie van de wederzijdse vrienden van Perk en Kloos geen enkele verwijzing naar hun 'breuk' aantreffen. Zo dramatisch werd dat kennelijk in hun omgeving niet ervaren.

In *De Nederlandsche Spectator* van 19 november verscheen op verzoek van Vosmaer een herdenkingsartikel van Kloos' hand van in totaal 5 kolommen, getiteld 'In Memoriam Jacques Perk! 1 November 1881'.

⁵⁹⁸ Notulen Flanor (BC), Au 10.

⁵⁹⁹ Toen de Oude Oosterbegraafplaats werd opgeheven, werd Jacques Perk op 19 februari 1900 overgebracht naar de op 1 mei 1894 geopende De Nieuwe Ooster. Zijn graf (vak 1, nr. 19) is een rijksmonument. De Oude Oosterbegraafplaats bevond zich aan de Mauritskade, op de plek waar heden ten dage het Tropenmuseum staat. Het Oosterpark moest in 1881 nog aangelegd worden. De aanleg begon in 1887. In het novembernummer van *De Nieuwe Gids* van het jaar 1931, het Jacques Perk-herdenkingsnummer, schreef P.H. Ritter Jr. (1882-1962) een bijdrage, hier geciteerd uit: Herpen 1986, p. 47 e.v. Ritter vertelt dat mevrouw Perk hem vraagt

tegenwoordig te zijn bij de overbrenging van Perk's stoffelijk overschot van de oude naar de nieuwe Ooster-Begraafplaats te Amsterdam, op 19 Februari 1900. Waarom had men niet Kloos uitgenodigd? Waarom niet van der Goes? Dat waren toch de boezemvrienden van Jacques geweest, die kwamen toch het meest in aanmerking voor representatie. Neen, zoo heeft Jacques' Moeder geredeneerd: dat waren toen al mannen van zekeren leeftijd. Niet de historie moest aanwezig zijn op dat aangrijpend oogenblik, maar alleen het kind, de jonge man, die de leeftijd had van Jacques toen hij stierf, en die toevallig als een openbaring van de jeugd, in den familiekring der Perken was binnengewandeld. [...] Wij gingen met z'n vieren in een oude vigilante de heele groote stad Amsterdam door.

De vier mannen waren naast de jeugdige Ritter jr., zwager Blancke en diens broer Bernard en natuurlijk ds. Perk.

Op de groote ledige begraafplaats, sinds vele jaren niet meer gebruikt, wachtte ons het begrafenispersoneel, dat ons zwijgend leidde naar het geopend graf. Ineens zag ik het verschrikkelijk beeld, dat mij heel mijn leven is bijgebleven. De doodenschrijn gaf zijn geheimenis prijs. Een ijl geraamte, in povere weefsels gewonden, tot strengen van verkleurde draden vergaan, lag weerloos onder den open hemel. Alleen de blonde baard was vol en uitgegroeid en golfde nog onbesmet over het tener skelet. "Die blonde baard!", riep de oude Perk opeens, en hij wendde zich af en steeg jilings in het rijtuig terug. Een kreet van zoo nameloze smart heb ik sedert nooit meer van eenig sterveling gehoord.

⁶⁰⁰ Briefkaart van Henri Samson aan Frank van der Goes, d.d. 2 november 1881, Van der Goes-archief 818, IISG. Zie ook: Oerlemans en Janzen 1998a ('Laat ons eten, drinken en vrolijk zijn'), p. 23 e.v.

Hoeveel oprechte achting men ook moge koesteren voor den vlijt, de gemoedelijkheid en de welwillende bedoelingen onzer nieuwere hoofddichters, toch voelt men in sommige oogenblikken van zijn leven den niet onnatuurlijken wensch in zich ontstaan, dat ook òns land eindelijk eens in het bezit eener litteratuur gerake, die niet den verliefden jonkman, den vader, den vromen christen alleen ter ontspanning en verpoozing dienen, maar ook de kleine en stille gemeente stichten kan, wier zielen in dagelijksche gemeenschap plegen te verkeereren, met wat er schoonst en heerlijkst op deze wereld is gedicht en gedacht.

Zo opende de 22-jarige Willem Kloos zijn 'In Memoriam Jacques Perk!', waarin, zoals Van den Berg en Couttenier terecht stellen, 'herdenking en proclamatie van een nieuwe toekomstige Nederlandse literatuur hand in hand gaan'.⁶⁰¹ Kloos vervolgde het requiem voor zijn vriend:

Het zou oneerlijk zijn, of ten minste van weinig wijsgeerige ontwikkeling getuigen, zoo iemand den weldadigen invloed ontkennen ging, dien de hartelijke zangen van een Beets, een ten Kate, een de Génestet op velen onzer landgenooten hebben uitgeoefend. [...] Maar de dragers der namen die ik noemde, zullen zelf de eersten zijn, om toe te stemmen, dat zij voor hun volk, en niet voor de wereld, voor den braven burger, en niet voor den dienaar van het schoone hebben geschreven.⁶⁰²

Bij Perk lag dat anders:

In plaats van de bekende verheerlijking van huiselijk geluk, plus de kalme verkondiging van gematigde godsdienstbegrippen en van de loci communes der christelijke levenswijsheden, treedt bij hem [Perk] een aanbidding van het schoone in Natuur en Kunst, in de Natuur, die onze dichters slechts uit lectuur en overlevering kennen, in de Kunst die zij beoefenen, meestal om der nuttigheid, in het gunstigste geval nog slechts om der verpoozing wille; terwijl de Liefde, die men zich bij ons te lande maar zelden anders heeft kunnen voorstellen, dan als een eerbare huismoeder, of een blozend juffertje, of ook wel ter afwisseling als een welgevoede boerendeerne, zich hier in een geheel andere phase tot ons wendt, en zich in warer en harer waardiger gestalten vertoonen gaat.⁶⁰³

In zijn 'In Memoriam' kondigde Kloos de komst van *Mathilde* aan:

Mij ontbreken op dit oogenblik de bouwstoffen, vereischt om een uitvoerig beeld saam te stellen van de persoonlijkheid en de beteekenis der vroeg ontslapene. Ik behoud mij echter voor, later de volgende opmerkingen vollediger te ontwikkelen, zoodra de uitgave der 'Mathilde' waarvan nog slechts een gering en niet geheel het

⁶⁰¹ Van den Berg en Couttenier 2009, p. 576.

⁶⁰² Kloos, 'In Memoriam Jacques Perk!', 19 november 1881, p. 406. Amsterdam telde in de negentiende eeuw een groot aantal domineedichters: Bernard ter Haar (1831-1902), Johannes Petrus Hasebroek (1812-1896), Jan Jacob Lodewijk ten Kate (1819-1889) en Eliza Laurillard (1830-1908). Nicolaas Beets (1814-1903) kwam uit Haarlem en overleed in Utrecht.

⁶⁰³ Kloos, 'In Memoriam Jacques Perk!', 19 november 1881, p. 408. Zie ook de 'Inleiding' in: Kralt 1995, p. 2. Kralt gaat hier in op het 'nieuwe' liefdesgevoel – de hartstochtelijke toon – waarin Perk en vooral Kloos zich uiten.

beste gedeelte het licht zag en die spoedig door een bevoegde hand, hopen wij, geredigeerd moge worden, het publiek in staat stelt, zelf te vergelijken en te oordeelen.⁶⁰⁴

Kloos' artikel bleef niet ongelezen. Een zekere Karel O. pakte Kloos in de rubriek 'Haagsche Causerie' van de *Echo van het Nieuws* van 30 november 1881 flink aan:

Jacques Perk stierf vroeg; dat is jammer voor de dichtkunst en voor al hare beminnaars – en niet minder voor Perk's vrienden en verwanten. Perk had aanleg en belofde veel; maar wordt er over zijn dood in onze bladen niet wat al te veel geweend? [...] Te oordeelen naar al wat de *Spectator* en b.v. ook de *Amsterdammer* na Perk's te vroegen dood over hem schreven, moeten we al een heel groot man verloren hebben, in plaats van een dichter in den dop, die zich misschien, na jaren lange oefening en ernstige studie, een naam had kunnen verwerven en een plaats veroveren onder onze kunstenaars. Ik durf beweren: hij kon er gekomen zijn, maar hij was er nog niet. Dat we ons toch niet het hoofd op hol laten brengen door groote woorden, zooals Kloos' stuk die bevat! Aan Perk's naam wil ik niet tornen, maar ik zou willen vragen: wie is Willem Kloos; wat heeft *hij* ooit gepresenteerd, dat hem recht geeft om den staf te breken over Beets, Ten Kate, De Génestet, en te beweren dat die mannen door velen bewonderd en geprezen, niet den waren weg insloegen om 'waarachtige poëzie' te leveren? Wat geeft Kloos het recht, een beginner als Perk boven hen te plaatsen? Waaraan ontleent Kloos de bevoegdheid om hier als kunstrechtter op te treden?⁶⁰⁵

Echt pijn deed de kritiek van een meer prominente scribent. In het *Zondagsblad* van het *Nieuws van den Dag* lanceerde Jan ten Brink, de latere hoogleraar in de Nederlandse letteren en esthetica te Leiden, een felle aanval op Kloos onder de titel 'Een kleine en stille gemeente'; want zo had Kloos in zijn 'In Memoriam Jacques Perk! 1 November 1881' hen betiteld 'wier zielen in dagelijksche gemeenschap plegen te verkeerren, met wat er schoonst en heerlijkst op deze wereld is gedicht en gedacht' – de groep die wij nu de Tachtigers noemen.

De 'kleine en stille gemeente' is zoo breed ontwikkeld op haar waereldstandpunt, stijgt zoo hoog in hare aesthetische vlucht, dat zij de brekebeenen: Beets, Ten Kate en De Génestet in één adem noemt als drie stumpers van gelijke onbeduidendheid en oppervlakkigheid,

schamperde Ten Brink ironisch.⁶⁰⁶ In zijn artikel maakte hij vervolgens een vergelijking met Cloutz, een revolutionair uit de Franse revolutie.⁶⁰⁷ Ten Brink schreef hierover:

⁶⁰⁴ Ibid., p. 407.

⁶⁰⁵ De *Echo van het Nieuws*, *Volksblad van Nederland* was in april 1881 op de markt verschenen. In mei 1882 ging deze 'volkse' periodiek *De Echo*, *Volksblad voor Nederland*, heten en vanaf oktober 1892 *Dagblad De Echo*. Nicolaas Beets (1814-1903), Jan Jacob Lodewijk ten Kate (1819-1889) en Petrus Augustus de Génestet (1829-1861) waren alle drie 'domineedichters'.

⁶⁰⁶ Ten Brink 1881. Zie ook: Cornelissen 2001, p. 196.

⁶⁰⁷ Jean-Baptiste du Val-de-Grâce, baron de Cloots (1755-1794), beter bekend als Anacharsis Cloots (of Cloutz), was een Pruisische edelman. Hij speelde een rol in de Franse Revolutie. Zijn bijnamen was 'citoyen de

Toen de fransche omwenteling in 1789 begon begroette Anacharsis Cloutz deze gebeurtenis als een nieuwe dageraad voor het Heelal. 'Paris, France, Univers' was zijne leenspreuk; zijne roeping 'Orateur du genre humain.' Misschien is de ontdekker der 'kleine en stille gemeente' [...] wel bestemd om de Anacharsis Cloutz der letterkundige kritiek van de toekomst te worden.

Kloos was vanzelfsprekend niet gelukkig met deze kritiek. Hij vroeg Vosmaer of de redactie van *De Nederlandsche Spectator* zich niet met een paar kalme en waardige woorden tegen de aanval van Ten Brink kon keren.

Want de zaak ligt niet hierin, of Jacques' verzen goed zijn, dat niet, maar of ik gelijk heb in mijn oordeel over den toestand onzer litteratuur. Van Jacques spreekt hij slechts met lof, maar mijn oordeel wordt uitgelachen. En Jan ten Brink tegenover Willem Kloos krijgt by een niet gering gedeelte van het publiek gelijk, quand même. Dit bleek mij o.a. uit een pas ontvangen, overigens welwillenden brief van professor C. Bellaar Spruijt, een man, dien ik in veel opzichten hoog stel. Die schreef iets van 'waarheden, die in zeker verband geüit de algemeene verontwaardiging wekten.' Dat 'algemeen' nu beteekent hier wel 'in mijn clique' maar zulke menschen zijn toch niet geheel te negeren.⁶⁰⁸

Vosmaer gaf gehoor aan Kloos' oproep. In *De Nederlandsche Spectator* van 3 december 1881, waarin ook de ophanden zijnde uitgave van Perks gedichten werd aangekondigd, merkte Vosmaer terloops op dat het 'voortreffelijk artikel' van Kloos door 'dr. J. ten Brink wat heel oppervlakkig is gelezen'.⁶⁰⁹

Deze wat zuinige hulp van Vosmaer stelde Kloos teleur. Hij beklaagde zich erover bij Jacoba Jolles (1847-1901).⁶¹⁰ Mevrouw Jolles, die in contact stond met een aantal Tachtigers en van tijd tot tijd een mecenas bleek, wist zich later te herinneren 'hoe en wat hij [Kloos] was, toen hij met zijn eerste litterair verdriet bij mij kwam, toen Vosmaer hem niet durfde handhaven tegen ten Brink en toen hij met die mooie blauwe oogen zonder schuld tegenover mij zat'.⁶¹¹ Gelukkig voor Kloos kwam er meer steun. Doorenbos mengde zich in de strijd. Hij keerde zich tegen Ten Brink in *De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland* van 4 december.⁶¹² Verwijzend naar de titel van Ten Brinks artikel merkte hij op dat de inmiddels groot geworden gemeente van *De Gids* ooit door een kleine gemeente gesticht was. Omdat er nog veel verbeterd kon worden aan de vaderlandse letterkunde was het volgens Doorenbos zo

l'humanité' en 'persoonlijke vijand van God'. Tijdens de terreur van Robespierre werd hij onthoofd. Hier gebruikt Ten Brink deze naam als woordspeling op 'Kloos', zoals Colmjon 1941, p. 115 opmerkt.

⁶⁰⁸ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 28 november 1881, in: *Stuiveling* 1939, p. 99-100.

⁶⁰⁹ *De Nederlandsche Spectator*, nr. 49, 3 december 1881, p. 425.

⁶¹⁰ Mevrouw J.C. Jolles-Singels onderhield uitgebreide contacten in de Amsterdamse kunstenaarswereld. Zij correspondeerde met onder anderen Anna Louisa Geertruida Bosboom-Toussaint. Onder het pseudoniem Catharina publiceerde zij novellen en ander literair werk.

⁶¹¹ Brief van Jacoba Cornelia Jolles-Singels aan Antoon Derkinderen, gedateerd 'Donderdagmorgen' [december 1893], in: Thys 2000, p. 145.

⁶¹² *De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland* werd in 1887 opgericht door Taco de Beer, leraar Duits aan de Amsterdamse hbs waar ook Perk, Van der Goes, Kloos en Verwey op zaten. De medeoprichter was M.G.L. van Loghem, beter bekend als de dichter Fiore della Neve. Al na een jaar werd de plaats van De Beer ingenomen door de journalist en voormalige predikant Johannes de Koo. Het was een algemene periodiek met een rubriek letterkunde. Zie voor *Nederland* en andere tijdschriften o.a.: Cornelissen 2001.

langzamerhand tijd dat er plaats werd gemaakt voor een jongere generatie.⁶¹³ Daarop reageerde Ten Brink op 11 december met een repliek onder de titel 'Jong Holland' in zowel *De Amsterdammer* als op de voorpagina van het *Zondagsblad* van het *Nieuws van den Dag*:

hij leraart, dat altijd in alle eeuwen een jong geslacht de ouderen heeft verschopt en dat – o, wonder! - in de Letteren de jongeren altijd beter waren dan de ouderen [...] en dat eindelijk Beets, Ten Kate en De Génestet tot oude wijven gepromoveerd en naar het oûmannenhuis zijn gezonden door...den heer Willem Kloos en de nog onbekende genieën, die met dezen het allernieuwste Jonge Holland uitmaken.⁶¹⁴

Om in het artikel, dat begon met 'Misschien is er iets nieuws onder de zon! Er is een Jong Holland', nog de volgende sneer uit te delen:

Niemand heeft vroeger iets van Goethe, Byron en Doorenbos begrepen, het optredende Jong-Holland zal hun genie aan ons openbaren.⁶¹⁵

Toen was Doorenbos weer aan zet. Hij publiceerde zijn aanval, met als titel 'Ten Brinks vergissingen', in zowel het *Nieuws van den Dag* van de 16de als *De Amsterdammer* van de 18e december.⁶¹⁶

Niemand dan de Heer Ten Brink zelf heeft deze onnoozelheden bedacht en ook de leelijke uitdrukking 'malle aômannetjes' op Beets, Ten Kate en De Génestet toegepast.⁶¹⁷

Nog meer critici mengden zich in de polemiek rond de 'kleine en stille gemeente', waarbij ook de *dichter* Willem Kloos het moest ontgelden. *Astrea*, het nieuwe blad onder redactie van de ambitieuze schrijver en uitgever Gosler, waarin Kloos' Duitse sonnetten waren verschenen, plaatste onder de titel *Charaxes aan Rhodopis* nu zijn vier sonnetten 'Medusa', 'Licht', 'Lethel' en 'Nacht'.

Kralt verbindt deze sonnetten met Perk wanneer hij stelt dat Kloos' omgang met Perk hem inspireerde tot het schrijven van vijf sonnetten en dat het afscheid van Perk hem inspireerde tot nog drie andere sonnetten. Van deze acht sonnetten lichtte Kloos, waarschijnlijk nog voor de dood van Jacques Perk, er vier uit, die hij later samenstelde tot de reeks 'Charaxes aan Rhodopis'.⁶¹⁸ Ook Peter van Eeten bracht de gedichten in verband met Kloos' relatie tot Perk.⁶¹⁹ In deze verzen van Kloos horen wij al de latere klankrijke dichter. Met name in 'Licht' klinkt de latere Kloos door:

⁶¹³ Cornelissen 2001, p. 53.

⁶¹⁴ Hier geciteerd uit: Cornelissen 2001, p. 53-54; C.G.L. Apeldoorn 1948, p. 168 e.v.

⁶¹⁵ Hier geciteerd uit Brock 1986, p. 11.

⁶¹⁶ Apeldoorn 1948, p. 168.

⁶¹⁷ Cornelissen 2001, p. 196 (noot 48 en 49); Kralt 1982, p. 19. Malle aômannetjes: malle oude mannetjes.

⁶¹⁸ Hier geciteerd uit: Kralt 1985, p. 27.

⁶¹⁹ Zie: Van Eeten 1963.

Licht

Er stroomt door mijn gemoed in stromend klateren
Een woeste zee, waarop ik rijs en daal, –
Een drup – een englenblik, en elke straal
Schiet als het springen van bezeten sateren: –

Ik hoor demonen uit de diepten schateren
Schel door der serafijnen rein koraal, –
En helgeloei, dooréén met hemeltaal,
Mengt zich in 't ziedende geklots der wateren: –

O, lust! Daar over mij de branding slaat,
Bij 't doffe bruischen der ontroerde baren,
Te zien hoe 't Leven om mij heen vergaat, –

Maar Liefde niet, en midden in het staren
Op 't rustig stralen van uw klaar gelaat,
Vereend met u, ter eeuwigheid te varen...

De vier sonnetten, waarvan twee met een thema uit de klassieke oudheid ('Medusa' verwees naar de vrouw met slangenhaar uit de Griekse mythologie, 'Lethe' naar de rivier der vergetelheid) brachten enige commotie teweeg binnen de kring van *De Nederlandsche Spectator*. Vosmaer liet Kloos op 16 december 1881 weten dat één redactielid een fel stuk tegen de sonnetten wilde publiceren:

er is éene oppositie, één lid dat tegensporrelt. Deze heeft nu een stukje geschreven waarin uw Astrea-Sonnetten (hoewel zeer beleefd en zonder eenige hatelykheid) worden ontleed, op duisterheden in zin en taal gewezen enz. Ik wilde dit à tout prix niet zien opnemen en vond steun bij de anderen.⁶²⁰

De criticaster was de kamerstenograaf, letterkundige en redacteur van *De Nederlandsche Spectator* Arnold Ising (1824-1898), vader van de acteur en lid van Flanor Arnold Ising jr. Als gevolg van de onenigheid binnen de redactie van het blad waren al eerder twee door Kloos ingezonden sonnetten pas na lang aarzelen geplaatst en daar was Kloos niet gelukkig mee, liet hij Vosmaer weten. Waarop Vosmaer hem duidelijk maakte dat hij nu eenmaal moest schipperen binnen zijn redactie. Maar in dit geval koos hij toch duidelijk de zijde van Kloos. Ising sr. kreeg voor zijn aanval op de *Astrea*-sonnetten geen ruimte in de *Spectator*. Daarop stuurde Ising zijn kritiek op deze gedichten naar *Astrea*, het blad waarin ze gestaan hadden. Toen Kloos daar lucht van kreeg, berichtte hij Gosler op 21 december 1881:

Geachte Heer, Naar ik verneem, heeft de heer Ising een kritiek op mijne Charades, die door den Spectator geweigerd is, aan uw tijdschrift ingezonden. 's Heeren Isings naam in onze litteratuur steunt op andere eigenschappen, dan het vermogen om

---

⁶²⁰ Mathijsen 2003, p. 77.

verzen te beoordeelen, en ook schrijft de heer Vosmaer mij, dat de ‘aanmerkingen slecht zijn uitgedrukt en weinig of geen steek houden’.

Kloos verzocht Gosler hem, indien de uitgever tot plaatsing overging, Isings stuk van tevoren toe te zenden, zodat Kloos de Hagenaar in hetzelfde nummer nog van repliek kon dienen. En dat gebeurde. Onder de titel ‘Zuiverheid van taal en helderheid van beelden’ bekritiseerde Ising ‘een viertal sonnetten van een jong dichter’. In zijn analyse van het taalgebruik met opmerkingen als ‘vooreerst schijnt mij de samenstelling *zielzucht* onjuist’, kraakte Ising senior Kloos’ gedichten grondig af.⁶²¹

Kloos repliceerde met:

De heer Ising vergeve mij de ‘pedanterie’ – maar men beschouwt een gedicht niet eerst naar woorden, maar naar sentimenten, en alvorens men de grammatica opslaat, moet men mensch zijn geweest en, met den dichter meêgevoeld en mêegezien hebben. Moge zelfs de heer Ising uit den mond van een ‘jongere’ niet de herinnering aan het gezegde versmaden: ‘Een mensch is nooit te oud om te leeren.’⁶²²

Ising was zeker niet de enige die Kloos’ verzen duister vond. De criticus van de *Echo van het Nieuws*, de eerder genoemde Karel O., achtte de gedichten van Kloos zelfs volstrekt onbegrijpelijk. *Echo van het Nieuws* van 14 december 1881 maakte Kloos belachelijk met een sonnet gericht ‘aan den Heer Willem Kloos (bij lezing van zijn verzen in *Astrea*)’, waarin zijn taalgebruik werd geridiculiseerd.

Kloos was uiterst ongelukkig met al het gedoe rond zijn persoon. Wat bijvoorbeeld te denken van de volgende speldenprik? Het *Nieuws van den Dag* plaatste op 13 december 1881 het volgende bericht in de rubriek ‘Gemengd Nieuws’:

In het jongste nummer van de *Portefeuille* komt een aardige drukfout voor, – wat al te aardig haast voor een drukfout. Bij de opgave van den inhoud van *Astrea* namelijk (p. 346) worden de onontwarbare Sonnetten, die de Heer Willem Kloos in dat nummer zekeren Charaxes tot zekeren Rhodopis gaat richten, en die inderdaad sterk laboreeren aan onbegrijpelijkheid, genoemd: ‘Charades aan Rhodopis’.

Inderdaad een pijnlijke drukfout om van Charaxes Charades (een lettergreespraadsel) te maken.

Kloos voelde zich aangevallen en gekrenkt en dat liet hij Gosler weten:

Maar wie noemt ze slecht? de Veer, hetgeen slechts voor mijn verzen prouweeren kan. Ze zullen gebreken hebben, dat erken ik, maar het zijn gebreken, die hij niet in staat is op te merken, waarvan hij zelfs geen ‘Ahnung’ heeft. [...] En dan – ik ben minder duister dan Shakespeare, Milton, Shelley, Browning, Rossetti en Swinburne, minder dan Huygens vooral, dien ze daar juist bezig zijn in de hoogte te steken, dezelfde lui, die mij verwijten, dat ik hun niet eerst alles voorgekauwd heb.⁶²³

⁶²¹ Mathijsen 2003, p. 78.

⁶²² *Astrea. Letterkundig tijdschrift voor Noord en Zuid*, 1^e jrg., 1881 p. 555.

⁶²³ Brief van Willem Kloos aan Willem Gosler, d.d. 15 december 1881. Zie ook: Mathijsen 2003, p. 78.

Kloos die zichzelf, in tegenstelling tot zijn criticasters, minder duister vond dan Shakespeare, Milton, Shelley, Browning, Rossetti en Swinburne, had al eerder aan Vosmaer geschreven:

Nu weer heeft de Veer [hoofdredacteur van het *Nieuws van den Dag*], ten Brinks alter ego in deze zaak, mijn laatste sonnetten in 'Astrea', in het N. v.d. D. uitgejouwd. Het doet mij zeer, mijn beste gedachten en sentimenten, die ik waarlijk niet om niet verkregen heb, zoo te zien bespuwen en bezoedelen, zonder dat een hand zich zou verheffen, om den dader af te weren. En dat alleen, omdat ik openlik heb durven uitspreken, wat velen, en niet de minsten, in den lande heimelyk voor zichzelf dachten, en wat reeds herhaalde malen vóór my door anderen in bedektere termen is gezegd. Als het bij dien eersten aanval was gebleven, maar ik heb reeds een collectie van tien, zegge 10 couranten, dag en weekbladen, waarin ik heen en weer word gesleurd, en wat erger is ook mijn – en uw – opinie bespot, steeds vinniger, steeds venijniger: en schoon mij van allerlei kanten veel private lof is toegezwaaid, is de eenige, die tot dusverre ridderlijk is opgetreden niet voor my, maar voor myne, voor onze zaak, Dr Doorenbos. [...] Toe, waarde Heer, weigert u het stukje niet, en, vooral, schrijf Uzelf ook eens wat. U hoort en ziet niet, hoeveel menschen zich hier door Jan ten Brinks geschrijf laten inpakken, enkel omdat hij ten Brink is, en ik slechts ben Uw toegeneegen en hoogachtende Willem Kloos.⁶²⁴

Vosmaer gaf gehoor aan Kloos' verzoek. In *De Nederlandsche Spectator* van 24 december koos hij zonder voorbehoud de kant van Kloos en nu niet als een terzijde zoals nog het geval was in het nummer van 3 december 1881.⁶²⁵ Integendeel, hij wijdde in de rubriek 'Vlugmaren' maar liefst vier kolommen aan de verdediging van zijn jonge vriend.

Wat schreef mijn vriend Kloos eigenlijk? [...] Voor wie lezen kan en wil, zeide hij hoeveel oprechte achting men koestere voor onze nieuwere hoofddichters, toch voelt men in sommige oogenblikken van zijn leven (dus niet zoo absoluut gezegd) den niet onnatuurlijken wensch, dat ook ons land in het bezit eener litteratuur gerake, die niet den verliefden jonkman, den teederen vader, den vromen christen alleen ter ontspanning ver verpoozing dienen, maar ook de kleine en stille gemeente stichten kan, wier zielen in dagelijksche gemeenschap verkeeren met wat er schoonst en heerlijkst is gedicht en gedacht. Ik bedoel geen aanval op den welgevestigden [...]. Wat men [...] tegen Kloos' woorden jammere en schettere, hij heeft volkomen gelijk en er ligt in zijne woorden geenerlei minachting voor de ouderen.⁶²⁶

De krachtigste verdediging van Kloos kwam echter niet van Vosmaer, maar van Johannes de Koo (1841-1909), hoofdredacteur van *De Amsterdammer*.⁶²⁷ Hij gaf zijn artikel 'Een

⁶²⁴ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 13 december 1881, in: Stuiveling 1939, p. 10, 111. Hendrik de Veer (1848-1891) studeerde theologie in Utrecht, was predikant, directeur van de hbs te Delft en o.a. hoofdredacteur van het *Nieuws van den Dag*. Ook schreef hij verschillende romans.

⁶²⁵ Zie ook: Kralt 1982, p. 19.

⁶²⁶ *De Nederlandsche Spectator*, nr. 52, 24 december 1881, p. 457 e.v.

⁶²⁷ In 1877 was Johannes de Koo hoofdredacteur van het pas opgerichte weekblad *De Amsterdammer* geworden. Onder verschillende pseudoniemen schreef hij satirische stukjes over de Amsterdamse toestanden. Beroemd werden de spotprenten van Johan Braakensiek met een tekst van De Koo. Het blad deed veel aan literatuur en bood gevestigde auteurs als Justus van Maurik alsook het aanstormende talent van de Tachtigers de

letterkundige Guiteau' als titel mee.⁶²⁸ Zijn betoog was ironisch van toon en haakte in op de woorden van Kloos' bestrijders:

In de stille republiek der nederlandsche letteren is iets zeer ergelijks gebeurd. Een jong mensch, niet veel ouder dan Hildebrand, toen hij de onbescheidenheid had zijn *Camera Obscura* in het licht te zenden, is brutaal genoeg geweest om, treurende bij het lijk van zijn pas ontslapen vriend, Jacques Perk, zich volgender wijs uit te laten.

Waarop een uitgebreid citaat volgde uit het begin van het 'In Memoriam' van Kloos, om te vervolgen:

Welk een onbeschaamdheid, hoe lage insinuatie, tegen al wat wij als groot en roemrijk aanbidden, een moordaanslag op gevestigde reputaties, een nieuwe Herostratus, die den tempel verbrandt om zijn eigen nietigen naam te vereeuwigen. Hoe is 't mogelijk? Waar is de politie gebleven? Heeft deze aterling zijn straf ontgaan? Stel u gerust lezer; men heeft hem gevat, geringeloord, gegeeseld. Reeds drie weken lang maken *Nieuws van den Dag* en *Zondagsblad* zich verdienstelijk met hem 'uit te luchten' hem als een afschuwwekkend voorbeeld van verwaandheid te pronk te stellen. In de hoop, dat men niet anders dan met de diepste verachting zijn naam zal uitspreken, wil ik hem noemen: het schepsel heet Willem Kloos. Zijn medeplichtigen zijn de Spectator en Dr. Doorenbos.

De Koo eindigde zijn requisitoir met een natuurlijk niet serieus bedoeld advies:

Men verbiede luide teekenen van afkeuring, samenscholingen, en elk lid van de kleine en stille gemeente der samenzweerders zette men over de grenzen. Zoo regeert men het veiligst in de republiek der letteren, en zal het streven naar iets hoogers dan 't bestaande, naar iets – dat eigenlijk niet denkbaar is, van zelf verdwijnen.⁶²⁹

Zo stond de jonge student Willem Kloos in december 1881 in het centrum van een landelijke polemiek temidden van mannen als Alberdingk Thijm, Ten Brink, Doorenbos, De Koo en Vosmaer. Het inspireerde Kloos tot een gelegenheidsgedicht voor zijn Flanor-compaan H.C. Muller. Het is geschreven op een briefkaart, afgestempeld 20 januari 1882 en geadresseerd aan 'den Heer Dr. H.C. Muller, Achterburgwal b/d Hoogstraat Amsterdam'. In een kanttekening vermeldde Kloos nog dat hij een afschrift van het sonnet heeft afgestaan aan *Astrea* – waar het overigens nooit in verscheen.

---

gelegenheid tot publiceren. Jongeren als Frank van der Goes, Albert Verwey, Willem Kloos en Lodewijk van Deyssel leverden bijdragen.

⁶²⁸ Charles Julius Guiteau (1841-1882) was een Amerikaans advocaat die op 2 juli 1881 de Amerikaanse president James Garfield beschoot.

⁶²⁹ *De Amsterdammer. Weekblad voor Nederland*, 18 december 1881. Zie ook: Kralt 1982, p. 19.

Wat scheert me uw rot van Beetsen, Brinken, Thijmen,
Sinds 't 'traanvolle' uur, waarop mijn dronken ziel
Van 's levens feest in 't lijkenhok verviel,
Waar nachtmeer koost, geen passies's 't hart doorvljimen!

Nu ligt ze en ronkt – haar ronken is zoet rijmen –
En droomt: hoe Kypris krimpnd kust mijn hiel,
Hoe 'k voor geen licht, dan voor mijzelfen kniel,
En 't Al als pluimpjen aan mijn hoed mag lijmen:

O wek mij niet! Want brakend – met permissie –
't verzuurde vocht, door geen sonnet vermeld,
Bedierf ik licht de rokken der commissie,

Die deinz... och, dat 'k 't beste voorbij zag...
De heele zaak kost bliksems weinig geld,
En 'k zeg: 'Collega Morgenstraal, tot Vrijdag!'⁶³⁰

11.3 Werken aan de *Mathilde*

Ondertussen was Kloos druk doende met Perks gedichten. De 'bevoegde hand' waarover hij in zijn 'In Memoriam' sprak die Perks gedichten zou redigeren, zou de zijne zijn. Kloos wilde een monument oprichten voor zijn geliefde vriend.

Voordat Kloos aan de slag kon met het werken aan de nalatenschap van hem 'die mij de Muze zond', moest nog er nog wel wat worden geregeld, want ds. Perk had andere plannen. De dominee voelde er vooralsnog weinig voor het werk van Jacques in handen te geven van de weinig bekende Willem Kloos. Essentieel voor de dominee was echter dat de gedichten van zijn zoon hoe dan ook werden uitgegeven. En Kloos wist dat. Kloos had, in de woorden van Stuiveling, 'zijn onbuigzame wil gericht op de verzorging van Jacques' nalatenschap en toen de rechte weg voor hem was afgesloten, heeft hij toch langs een omweg zijn doel bereikt.'⁶³¹ De omweg heette Vosmaer.

Twee dagen na Jacques' overlijden en nog twee volle dagen voor de begrafenis meldde hij Vosmaer een belangrijk gerucht: 'Men spreekt erover zijn gedichten uit te geven.' Om te vervolgen:

De uitgave is altijd een van zijn pia vota geweest, die ik nu zoo gaarne als een laatste liefdedienst zou vervuld hebben. Maar ik vrees dat men ze mij, uit kleingeestige beweegredenen, niet zal overlaten, en vragen wil ik niet, en zou toch niet geven. Hij zelf heeft zich over de zaak in het geheel niet geuit, maar ik weet, dat hij ze 't liefst in mijn handen zou zien. Ik weet ook het meeste van zijn manuscripten, bijzondere plannen, enz.⁶³²

⁶³⁰ Oerlemans en Janzen 2001, p. 16. Wat de heren op die vrijdag 27 januari 1882 gingen doen blijft duister.

⁶³¹ Stuiveling 1950, p. 51.

⁶³² Stuiveling 1939, p. 18; Stuiveling 1959, p. 400.

De brief van Kloos aan Vosmaer van 5 november verschaft meer duidelijkheid. Op de dag van de begrafenis van zijn vriend legde Kloos het volgende plan voor aan Vosmaer:

Hooggeachte Heer! Heden morgen was ik bij de begrafenis tegenwoordig. Zulke vertoeningen werken altijd op mij, alsof mij een stuk ijs op het hart wordt gelegd, en ook hier weer verbitterde ik mij over het jammerlijk misbaar en de zenuwachtige zelfopwinding [...]. Maar dit is eigenlijk niet het doel van mijn schrijven. De oude heer Perk, half uit persoonlijke redenen, half gedreven door de ijdelheid om den uit te geven bundel met een klinkenden naam te zien prijken, heeft, toen eenigen hem het verzoek deden, verklaard, de handschriften liever niet aan mij te willen geven, en is op het oogenblik aarzelende tusschen U en Dr Doorenbos.⁶³³

Kloos suggereerde Vosmaer de dominee een stap voor te zijn door zichzelf als verzorger van Jacques' werk aan te bieden, of anders te adviseren het werk aan Doorenbos over te laten. Het laatste zou voor Kloos overigens het makkelijkst zijn 'daar de boel dan in Amsterdam blijft'.⁶³⁴ Want alleen via Vosmaer of Doorenbos, moet Kloos beseft hebben, zou hij de handschriften kunnen bemachtigen.

Vosmaer liet de vader van Jacques op 8 november weten zich zorgen te maken over de dichtsterlijke nalatenschap van zijn zoon. Hij was bang dat de manuscripten in handen van onbevoegden zouden geraken.⁶³⁵ Er zongen immers nog meer namen rond behalve de zijne en die van Doorenbos; Joseph Alberdingk Thijm, J.C. de Marez Oyens (1845-1911) en tante Betsy Perk werden genoemd.⁶³⁶ Ook was het mogelijk dat de predikant zelf de uitgave zou bezorgen.⁶³⁷ Maar laat het vooral geen oudere letterkundige doen, bezwoer Vosmaer:

alleen *Doorenbos* maakt eene uitzondering, hij die de jongelui kent en de nieuwe lichte. Mocht u ze hem toevertrouwen dan zou 1^e zeer stellig niets verschijnen wat niet waardig was, 2^e niets weggelaten worden wat opmerkelijk is. Als ik het zeggen mag – *hij* is de man.⁶³⁸

---

⁶³³ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 5 november 1881, in: Stuiveling 1939, p. 76. Kloos publiceerde deze brief, zoals hij dat in deze periode met veel correspondentie uit de jaren tachtig deed, in de rubriek 'Nieuwe Gids-Correspondentie', in 1934 in *De Nieuwe Gids* van november in zijn artikel 'De kwestie Vosmaer-Kloos'. P. 553:

Maar het wordt nu toch wel een beetje kras, wanneer ik thans in mijn 76^e jaar op-nieuw een beschuldiging ontzenuwen moet van een jong literator [Garnt Stuiveling], *Versbouw en ritme in de tijd van '80*, dissertatie Groningen-Den Haag-Batavia 1934], die evenals zoovele andere oppervlacking-los beweerden *zonder onderzoek bij de bron-zelve*, uit onvoldoende gegevens gevolgtrekkingen maakt en deze dan in een dissertatie aan het publiek durft voortzetten. [...] Welnu laat mij dan hier aan Garnt Stuiveling en aan de letterkundige faculteit van Groningen en evenzeer aan het belangstellende publiek de volgende verrassende mededeling doen, die steunt op documentaire feiten want op gewisselde brieven.

⁶³⁴ Zie ook: Slijper 2010, p. 89.

⁶³⁵ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 8 november 1881, Perk-archief XV C17/14, BC.

⁶³⁶ Stuiveling 1950, p. 49 noemt: Vosmaer, Doorenbos, Alberdingk Thijm, Hijman Binger, J.C. de Marez Oyens, Mr. W.W. van Lennep en tante Betsy Perk.

⁶³⁷ Brief van M.A. Perk aan Carel Vosmaer, d.d. 13 november 1881, in: Stuiveling 1939, p. 18, 82.

⁶³⁸ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 8 november 1881, Perk-archief XV C17/14, BC.

In zijn bijna dagelijkse correspondentie met dominee Perk prees Vosmaer op 12 november Doorenbos nogmaals aan, want die was immers veel beter op de hoogte van Jacques' werk dan Vosmaer zelf.⁶³⁹ Maar daar wilde Jacques' vader niet aan:

Ik heb de inhoud van uw schrijven ernstig overwogen, maar ik kan er niet toe besluiten den Heer Doorenbos de uitgave der letterkundige nalatenschap van Jacques op te dragen. Gy, gy alleen zyt de man, dien ik die taak zou willen toevertrouwen. [...] En mocht gij weigeren blyven dan zou ik liever zelf met behulp van bv van Oyens en Kloos de taak op my nemen.⁶⁴⁰

Waarschijnlijk tot verrassing van Vosmaer noemde Perk hier wel degelijk de naam van Kloos, weliswaar als hulpje – maar toch. Wellicht was dit het laatste zetje dat Vosmaer nodig had. Een dag later was hij overstag. Hij meldde de dominee de uitgave van Jacques' gedichten toch te willen verzorgen; alhoewel hij er erg tegenop zag.⁶⁴¹ Dezelfde dag berichtte hij Kloos dat 'de boel' nu uit 'minder gewenschte' handen (zoals J.C. de Marez Oyens) was gered.⁶⁴² Maar, vervolgde Vosmaer:

Op uw hulp reken ik – gy alleen weet alles – als ik de papieren heb vraag ik u eens een heelen dag by ons te komen. Houd u zoo lang noch tusschen de coulisses – eerst het bezit verzekeren en redden.⁶⁴³

Daarmee stond op deze veertiende november, nog geen twee weken na Perks dood, de deur voor Kloos open. Kloos zou, indien hij het slim speelde, de regie in handen krijgen. Het lukte hem in november 1881 via Vosmaer de gedichten in bezit te krijgen, die hij maar al te goed kende en waarop hij nog tijdens Perks leven commentaar had geleverd. Daarvoor had hij wel wat druk op de Hagenaar moeten uitoefenen. In zijn brieven aan Vosmaer had hij er herhaaldelijk op aangedrongen het verzoek te honoreren van ds. Perk om de uitgave van Perks gedichten te verzorgen:

Als u 't aanneemt, stel ik my ter uwer dispositie, maar geämuseerd heb ik mij met de ijdelheid van den ouden heer, die minder om uw oordeel (over Doorenbos) dan wel om uw naam geeft. Ik weet niet of u 't goedschiks weigeren kunt, zonder onbeleefd te wezen. Zoo niet, dan stel ik voor, eerst de handschriften aan mij te zenden, of ze mij te laten halen uit den Haag. ('t is een lade vol, van 75 af); dan zou ik de ruwe schifting kunnen doen (wat mij minder moeite kost, omdat ik ze ken) en de 'Mathilde' redigeeren, om dan over dubieuze punten met u te beraadslagen, of ze aan uw

⁶³⁹ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 12 november 1881, Perk-archief XV C17/14, BC.

⁶⁴⁰ Brief van M.A. Perk aan Carel Vosmaer, d.d. 13 november 1881, in: Stuiveling 1939, p. 82 e.v.

⁶⁴¹ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 14 november 1881, Perk-archief XV C17/14, BC.

⁶⁴² Twee weken na het overlijden van Jacques Perk schreef de latere minister en senator J.C. de Marez Oyens aan de dominee:

Myn ideaal zou geweest zijn (ofschoon ik er dadelyk moet byvoegen aan zyne verwezelijking geen oogenblik geloofd te hebben), de verzen van uwen zoon aan ten Kate of Beets in handen te geven met het verzoek een keus te doen en met het verlof er desnoods de schaaf hier en daar over te trekken.

Ten Kate en Beets: de dichters die Kloos als de absolute artistieke tegenpolen van Perk (en zichzelf) beschouwde. Hier geciteerd uit Steyaert 2004, p. 162.

⁶⁴³ Brief van M.A. Perk aan Carel Vosmaer, d.d. 14 november 1881, in: Stuiveling 1939, p. 84.

beslissing over te laten. De samenwerking zou echter toch nog veel heen en weer lopen en hoofdbreken kosten.⁶⁴⁴

Toen Vosmaer de opdracht uiteindelijk kreeg, hadden de drie betrokkenen ds. M.A. Perk, Willem Kloos en Mr. Carel Vosmaer ieder een andere voorstelling van de ontstane situatie. De dominee meende dat hij de zaak in handen van Vosmaer had gegeven. Van het voortdurende schriftelijke contact tussen Vosmaer en Kloos wist hij niets af.

Vosmaer wilde de uitgave met behulp van Kloos samenstellen. Want Kloos, zo besepte Vosmaer, wist ‘alles’ van Perks poëzie. En Kloos tenslotte wilde alles alleen doen.⁶⁴⁵

Nadat Vosmaer had ingestemd met het verzoek van ds. Perk, kreeg Kloos van de dominee de gelegenheid de handschriften van Jacques bij hem thuis te komen ordenen. Zo was Kloos in de gelegenheid een eerste selectie te maken. Hij besteedde de gehele 17de en 18de november daaraan in het huis aan de Reguliersgracht, waar hij geregeld kwam. Op 25 november schreef hij in het poëziealbum van Henriëtte het gedicht ‘Sterfelijke sterren’.⁶⁴⁶ Om het contact te onderhouden met de familie Perk noteerde Willem in zijn notitieboekje de verjaardagen van Jacques’ ouders en zijn drie zusjes.

Na Kloos’ ordening stuurde de dominee het pakket door naar Vosmaer, die zodra de manuscripten in Den Haag waren gearriveerd aan het werk ging. ‘Ik zit al druk in de handschriften, maar zie wel dat ik voor de verzen uwe hulp zeer zal behoeven,’ schreef hij Kloos op 24 november. En op 28 november: ‘Ik ben al ver gevorderd, maar nu heb ik u zeer nodig.’⁶⁴⁷ Kloos wilde niets liever.

⁶⁴⁴ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 11 november 1881, in: Stuiveling 1939, p. 80.

⁶⁴⁵ Zie: Stuiveling, ‘Rondom Perks nalatenschap’, in: *Steekproeven. Literaire essays*, Amsterdam 1950, p. 54.

⁶⁴⁶ Zie ook: Slijper 2010, p. 97; Kralt 1982b (‘Maria en Martha’), p. 402 stelt: ‘Kloos’ sonnet “Sterfelijke sterren” heeft ook dergelijke parallellen en is onmiskenbaar voor een meisje (Dora Jaspers of Henriëtte Perk) geschreven.’ Kralt 1980, p. 8 vat samen: ‘Michaël bracht het [“Sterfelijke sterren”] in verband met Jacques Perk, Van Eeten veronderstelde, dat het met de gedichten Madonna en Moisa, [...] geschreven was voor Dora Jaspers [...]. Meijer ten slotte neemt aan dat het inderdaad voor Henriëtte Perk bestemd was [als] de neerslag [...] van een verliefdheid, die Kloos in 1881 voor de zuster van Jacques voelde.’

Kloos publiceerde het sonnet te midden van een reeks andere gedichten in *De Nieuwe Gids* van februari 1893; in 1894 nam hij het op in zijn bundel *Verzen* als sonnet LVIII. Kralt 1981, p. 7 citeert sonnet LVIII:

O, vrouwe, ik weet niet of de starren weenen,
’t Licht hun gezicht in zilvren tranen baadt,
Of Liefde’s lach is over ’t klaar gelaat
Van wie zich zèlve alléén hun lust ontleenen:

Want hel als tranen ruischt de lach daarhenen, –
Maar sterre-nacht rijst, waar Gij stralend staat,
En diep in ’t hart den gloed dier oogen slaat,
Die traan en lach en lust en leed vereenen. –

En ’k peins, wanneer die lange bliken stroomen,
Waarheen der mijmring beelden-stoet hen trekt,–
Die, beurtelings blijde en bleek, als vliedend komen
Tot iedre blik in mij de bede wekt:
Och, mochten ze eeuwig dus onwetend droomen,
Of ’t waas der vreugd of ’t floers der smart hen dekt.

Zie ook paragraaf 11.6.

⁶⁴⁷ Stuiveling 1939, p. 23-24.

Begin december maakte Vosmaer Kloos' rol officieel bekend. De *Nederlandsche Spectator* van 3 december 1881 meldde op de voorpagina:

De nagelaten dichtwerken van den betreurden jongen dichter Jacques Perk zullen worden uitgegeven. Die taak is toevertrouwd aan de heeren C. Vosmaer en W. Kloos, beiden met hem bevriend; terwijl de laatste, – wiens voortreffelijk artikel in den *Spectator* door dr. J. ten Brink wat heel oppervlakkig is gelezen (blijkens het Zondagsblad) – sinds geruimen tijd bekend is met de wording en ontwikkeling van Perks dichterlijken arbeid, zijne studiën en zijn streven.⁶⁴⁸

Dat Kloos zo nadrukkelijk in de annonce werd genoemd kwam voor de dominee als een verrassing. Vosmaer stelde hem gerust: Kloos en Vosmaer werkten op gelijk niveau samen.⁶⁴⁹

De werkelijkheid was anders. In de praktijk liet Vosmaer het werk geheel aan Kloos over. Kloos had nu de beschikking over de talrijke dichterlijke probeersels van Perk die dateerden vanaf de zomer van het jaar 1879. Het waren meer dan honderd sonnetten uit 1879-1880 ontstaan uit de indruk van Perks ontmoeting met Mathilde Thomas in La Roche juli 1879; een dertigtal sonnetten uit het voorjaar of zomer 1880, geïnspireerd door de vriendschap met Kloos, en een klein aantal gedichten uit 1880 en 1881, waaronder 'De schim van P.C. Hooft' en 'Iris'.⁶⁵⁰

Een oorspronkelijke *Mathilde* bestaat niet. Er waren drie manuscripten. Het oudste bevatte 106 sonnetten. Dit manuscript, uit 1879, werd aan Vosmaer geschonken. (Handschrift V) Het tweede (handschrift K) stelde Perk mogelijk in december 1879 samen met het oog op een publicatie in 1880. Het bevat dezelfde verzen als handschrift V, minus het sonnet 'God'. Dat was het handschrift dat Kloos in het jaar van hun vriendschap van commentaar voorzag. Het derde manuscript (handschrift P) dateert uit de maanden rond de zomer van 1880 en bevat niet meer dan 65 sonnetten.⁶⁵¹

Al met al een omvangrijk dossier. Aan Kloos de zelf gekozen taak een dichtbundel uit dit materiaal samen te stellen; daartoe raadpleegde hij niet alleen Vosmaer maar ook Doorenbos en Paap. Aanvankelijk hield Kloos Vosmaer regelmatig op de hoogte van zijn werkzaamheden. Op 13 december 1881 berichtte hij: 'Met de Mathilde vorder ik langzaam. Een vierde gedeelte is nu ongeveer voor den druk gereed. Ik verander veel.'⁶⁵² Dat deed hij doelbewust. In 1901, dus twintig jaar later, informeerde hij Van der Goes, in reactie op een 'klacht' van tante Betsy Perk, hier over:

Ik heb de verzen, die ik mij voor een groot deel, herinneren kan, reeds in 81 gelezen te hebben, nog eens à tête reposée overgelezen, en ik ben zeker dat Jacques' reputatie, als dichter, door de publicatie in geen enkel opzicht winnen zou. 't Zijn

⁶⁴⁸ *De Nederlandsche Spectator*, nr. 49, 3 december 1881, p. 425.

⁶⁴⁹ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 6 december 1881, Perk-archief XV C 17/14. BC.

⁶⁵⁰ Stuiveling 1957, p. 169.

⁶⁵¹ Stolk 1999, p. 225. Zie ook Steyaert 2004, p. 155 e.v.: 'Van de "Mathilde"-cyclus bestaan drie verschillende handschriften, aangeduid met de letters V, K en P. Daarmee wordt verwezen naar respectievelijk Vosmaer, Kloos en vader Perk in wiens bezit deze manuscripten voor kortere of langere tijd waren.' (p. 160) Zie ook noot 454.

⁶⁵² Stolk 1999 p. 233; Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 13 december 1881, in: Stuiveling 1939, p. 109-110. Voor de bezigheden, het rangschikken en wijzigen zie ook onder andere Greebe 1915.

krabbeltjes en rijmpjes, zooals andere kinderen óók wel eens maken [...] waar het groote publiek om lachen zou.⁶⁵³

Literatuurwetenschappers namen hem dat rangschikken en zelfs schrappen en toevoegen kwalijk. A.C.J.A. Greebe gaf al in 1915 *Jacques Perk's Mathilde-cyclus in den oorspronkelijke vorm hersteld* uit. Hij herschikte wat Kloos had gewijzigd. Daarop moest Kloos wel reageren. Dat deed hij niet zelf. Hij liet het aan Timmerman over die, met de van Kloos' gekregen papieren in de hand, een artikel 'De heer Greebe en zijn "boekske"' in *De Gids* (1915) publiceerde. Het werd een ware polemieek. In 1881 kon Kloos niet bevroeden dat hij zich ruim een kwart eeuw later nog zou moeten verantwoorden voor zijn ingrepen.⁶⁵⁴ Ook hier moeten wij vaststellen dat, wanneer het om het weglaten van verzen gaat, Kloos volkomen gelijk had. Een brief uit 1897 van Jacques' vader aan Albert Verwey vormt daarvoor het bewijs. Naar aanleiding van de tweede druk van Perks *Verzen* had Verwey de predikant enige vragen gesteld. In zijn antwoord maakte Perk sr. duidelijk dat hij met Kloos en Vosmaer had afgesproken dat alleen de beste verzen van zijn zoon in de bundel zouden worden opgenomen – verzen die geen afbeuk zouden doen aan Jacques' letterkundige roem.⁶⁵⁵ En dat dominee Perk uiteindelijk ook instemde met Kloos' voorttrekkersrol blijkt uit zijn brief aan Vosmaer van 26 februari 1882:

Gisteren avond sprak ik Kloos – en we stemden met elkaar in, dat het tyd wordt met het drukken te beginnen. Hij schynt nagenoeg met zijn arbeid geheel gereed te zyn. Voorts moet toch eerst de biografie gezet zyn, zoodat voor dat deel der kopy, dat K. bewerkt nog wat tyd is.⁶⁵⁶

Bij het selecteren en bewerken liet Kloos de bundel niet met 'Aan den lezer' beginnen, zoals Perk in zijn manuscripten deed, maar met het nu beroemde 'Aan de sonnetten'.⁶⁵⁷

Klinkt helder op, gebeeldhouwde sonnetten,
Gij, kindren van de rustige gedachte!
De ware vrijheid luistert naar de wetten:
Hij stelt de wet, die úwe wetten achtte:

Naar eigen hand de vrije taal te zetten,
Is eedle kunst, geen grens, die haar ontkrachte;
Beperking moet vernuft en vinding wetten;
Tot heerschen is, wie zich beheerscht, bij machte: –

⁶⁵³ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 22 november 1901, Van der Goes-archief 906, IISG. Van der Goes had Kloos gemeld dat Betsy Perk met een biografie zou komen waarin o.a. stond dat Kloos verzen zomaar had weggelaten. In 1902 verschijnt deze biografie, getiteld *Jacques Perk. Geschetst voor 't jonge Nederland der XX eeuw, met onuitgegeven prozastukken, gedichten en portretten van den dichter*. Amsterdam/Hilversum 1902.

⁶⁵⁴ In 1941 bezorgde Garnt Stuiveling een editie van de drie integrale handschriften: Stuiveling 1941.

⁶⁵⁵ Brief van M.A. Perk aan Albert Verwey d.d. 2 mei 1897, Perk-archief XLI B 9916, BC.

⁶⁵⁶ Brief van M.A. Perk aan Carel Vosmaer, d.d. 26 februari 1882, in: Stuiveling 1939, p. 141.

⁶⁵⁷ Zie ook: Steyaert 2004, p. 160.

De geest, in enge grenzen ingetogen,
Schijnt krachtig als de popel op te schieten,
En de aard, te boren en den blauwen hoogen:

Een zee van liefde in droppen uit te gieten,
Zacht, één voor één – ziedaar mijn heerlijk pogen...
Sonnetten, klinkt! U dichten was genieten.

Stolk, die als laatste Perks *Gedichten* bezorgde, stelt terecht de vraag waarom jonge dichters als Perk en Kloos teruggrepen op een dichtvorm die lange tijd uit de mode was. Hij laat het antwoord door De Jager geven:

De Jager koppelt de herwaardering van het sonnet aan de verschuiving van de nadruk van de orale naar schriftelijke literatuur. Het sonnet is bij uitstek een schriftelijke dichtvorm, die pas na herhaalde lezing zijn geheimen prijsgeeft: 'Reflectie en herlezing, van de eerste regel na de conclusies van de veertiende, van het octaaf na het sextet, zijn, wanneer de lezer zich een sonnet toeigent, automatismen – en dat zijn heel andere automatismen dan die waarop een dichter van voordrachtspoëzie inspeelt. De eis van de coherentie, die voor een deel Kloos' dissociatie met de voorgangers veroorzaakte, veronderstelt zulke automatismen.'⁶⁵⁸

Van Halsema wijst er in dit verband op dat zowel Kloos als Perk niet alleen bij Von Platen te rade ging, maar ook werd beïnvloed door Britse poëten:

Kloos was niet alleen een groot bewonderaar van Shelley, hij bewonderde ook Algernon Charles Swinburne en ook Dante Gabriël Rossetti. Als hij eind 1881 de opdracht heeft binnengesleept om de gedichten van Perk – voornamelijk sonnetten – uit te geven [...] dan zal hij zich voor zijn studie [van de sonnetten] oriënteren op Engeland. Op 14 januari 1882 zet hij zijn naam in zijn exemplaar van de in 1881 door Samuel Waddington gepubliceerde bloemlezing *English Sonnets by Living Writers*. Nog geen veertien dagen later komt Charles Tomlinsons *The Sonnet* bij hem binnen (dat was al wat ouder, uit 1874) en neemt Kloos ook dat boek in bezit met het voorin schrijven van zijn naam en datum.

Vooraf via Waddington komt Kloos zo in nader contact met wat in Engeland van dan een stevige sonnettencultus blijkt te zijn. Hij streept en kruist in de inhoudsopgave van de bloemlezing heel wat sonnetten aan. Het gaat – afgezien van Rossetti en Swinburne (van Swinburne staat er onder meer het sonnet 'Cor cordium' in, een titel met een bekende klank in de geschiedenis van '80) en nog enkele andere - om namen die nu niemand meer kent.⁶⁵⁹

Na zijn ode aan het sonnet nam Kloos als tweede gedicht 'Sanctissima Virgo' (Allerheiligste Maagd) op, een sonnet dat niet in Perks *Mathilde* voorkwam, maar oorspronkelijk behoorde tot de gedichten die hij schreef in de zomer van zijn vriendschap met Kloos in 1880. Later

⁶⁵⁸ Stolk 1999 p. 230 citeert hier De Jager 1996, p. 341-354.

⁶⁵⁹ Van Halsema 2010 ('Een licht, schoon volk van enkel vrienden'), p. 235.

nam Perk dit vers, met enige wijzigingen, op in 'Eene helle- en hemelvaart', de cyclus van tien sonnetten waarin Joanna Blancke als muze figureerde.⁶⁶⁰

In een kasboekje van Perk staan de gedichten die hij tijdens zijn vriendschap met Kloos maakte. Het handschrift is vaak onleesbaar, maar het is evident, meent ook Slijper, dat er aanvankelijk niet 'Jonkvrouw' maar 'vriendschap' in het sonnet stond.⁶⁶¹ Als postuum eerbetoon aan deze verloren vriendschap plaatste Kloos het gedicht (daarom) in 'zijn' *Mathilde*.

Kloos handhaafde de oorspronkelijke cyclische structuur door aan het einde van de krans het begin te laten spiegelen dat ook 'Aan de sonnetten' getiteld was.⁶⁶²

Sonnetten! Nu der menschen oog zal staren
Op u, en elk vonnis wijzen mogen,
Die denkt, nu bigglen tranen uit mijne oogen,
Die, in de toekomst, lof en schimp ontwaren.

Met als laatste regel:

Sonnetten, klinkt! U dichten was genieten!

Stuiveling merkt op dat ook Vosmaer zich met de schifting heeft beziggehouden. 'Het komt mij voor', schrijft Stuiveling,

dat men Vosmaers invloed niet mag uitsluiten als men zich afvraagt, waarom Kloos zijn oorspronkelijke plan tot uitgave van 100 sonnetten veranderde in een cyclus van 84. [...] Maar al is deze beperking wellicht in het algemeen door Vosmaers mening gestimuleerd, zij is toch uitsluitend door Kloos tot stand gebracht en even uitsluitend om aesthetische redenen.⁶⁶³

In ieder geval was Kloos al snel van zijn oorspronkelijke voornemen Perks gedichten integraal te publiceren, zoals hij nog in zijn brief aan Vosmaer van 3 november 1881 had gesteld afgestapt:

De 'Mathilde' vooral moet onverminkt, en volgens plan, worden geredigeerd, omdat er door de 100 sonnetten een idee loopt, dat het werk tot een eenheid en een schepping maakt.⁶⁶⁴

Stolk gaat uitgebreid in op Kloos' handelswijze.

Reeds een vluchtige verkenning laat zien dat Kloos zich bij de samenstelling van de bundel niet baseerde op een van de drie handschriften waar het de volgorde der teksten betreft, noch waar het de tekstconstitutie der individuele gedichten betreft.

⁶⁶⁰ Stolk 1999 p. 170. En op p. 152: 'Datum Juni 1880 (de vervaardiging der *Mathilde* over het geheel valt in de laatste maanden van 1879). Gedrukt in N. Spectator 1881.'

⁶⁶¹ Slijper 2010, p. 45 e.v.

⁶⁶² Van den Berg en Couttenier 2009, p. 579.

⁶⁶³ Stuiveling 1950, p. 64.

⁶⁶⁴ Zie ook: Stuiveling 1950, p. 63.

Zelfs als de wijze waarop de versregels inspringen buiten beschouwing wordt gelaten, alsmede het hoofdlettergebruik aan het begin van de regels en bij zekere abstracta, moet geconstateerd worden dat Kloos geen enkel gedicht ongemoeid liet. Hij compileerde en emendeerde dat het een lust was. Alleen al op het gebied van de interpunctie bestaat er een groot verschil tussen de versies van Perk en die van Kloos. Kloos voegt komma's toe, of maakt zijn compilaties uit de verschillende versies zo, dat hij zoveel mogelijk komma's in de tekst krijgt.⁶⁶⁵

Over Kloos' ingrepen merkt Stolk verder op:

Het oudste Mathilde-handschrift heeft een hechte structuur: de honderd gedichten die de eigenlijke krans vormen, worden voorafgegaan door een drietal sonnetten en worden door een drietal afgesloten. Het zijn aan het begin: 'Aan den lezer', 'Aan de sonnetten' en 'Aan Mathilde'. Deze 'Proloog' wordt aan het einde van de krans gespiegeld door andere gedichten met gelijkkluidende titels: 'Aan Mathilde', 'Aan de sonnetten' en 'Aan den lezer'. De plaatsing van een gedicht aan de lezer zowel aan het begin als aan het einde van de krans lijkt me een aspect van typisch vroeg-negentiende-eeuwse, pragmatische literatuuropvatting, waarin immers veel ruimte wordt gereserveerd voor de lezer, die ontvankelijk moest worden gemaakt voor hetgeen de dichter te berde wil brengen. Juist deze gedichten liet de veel meer expressief en individualistisch georiënteerde Kloos weg bij het samenstellen van de Mathilde-krans. Waar Perk zich, ouderwets, nog bekommerde om het lot en de rol van de lezer, concentreerde Kloos de cyclus met voorbijgaan aan de lezer volledig op de dichterlijke ik-figuur.⁶⁶⁶

Kloos is in deze opvatting, stelt Stolk, een 'moderner' dichter dan Perk.

Wanneer wij Kloos nu zien als wellicht een van de eerste 'moderne' tekstbezorgers, behoeft hij geen verdediging en geldt voor Perk dat diens poëzie in belangrijke mate het product is van zijn tekstbezorger en interpretator.⁶⁶⁷

In december 1881 werkte Kloos in stilte door. Zelfs Vosmaer liet hij vanaf midden december in het ongewisse over zijn vorderingen, zodat de Hagenaar meer en meer nieuwsgierig werd naar zowel de inleiding die Kloos zou schrijven als naar diens redactie van de gedichten. Zelf rondde Vosmaer, volgens afspraak, zijn levensschets van Perk af, waarin hij ruim citeerde uit de correspondentie met de jonge dichter en Kloos alle eer gaf met de vaststelling dat Kloos

de gewenschte interpretator der Mathildezangen [was], wier beste redactie hij uit de drie aanwezige bundels heeft vastgesteld op een wijze, waarmee ik mij geheel vereenig. De allengs gansch geïdealiseerde Mathilde was daarin een Beatrix geworden en het streven naar het ideaal des dichters is er de doorlopende draad.⁶⁶⁸

De schets van Vosmaer, zou als 'Voorrede' van de uitgave verschijnen.

⁶⁶⁵ Stolk 1999, p. 232.

⁶⁶⁶ Ibid., p. 218, 227.

⁶⁶⁷ Sanders 2009, p. 241.

⁶⁶⁸ Hier geciteerd uit: Prinsen JLz. 1980, p. 15.

11.4 'Moisa' en 'Madonna'

Kloos werkte deze maanden naast de voorbereiding van de publicatie van Perks sonnetten ook aan eigen verzen, die hij vervolgens naar de *Spectator* stuurde. Opnieuw wilde Vosmaer ze niet zonder meer accepteren.

Waarom, vroeg Kloos zich af, zou Vosmaer zijn verzen, die de kritische Doorenbos en Paap na lezing publicabel achtten, weigeren?

Wat zou er het ergste gevolg van kunnen zijn, dan dat hoogstens het N.v.d. D. [*Nieuws van den Dag*] er een nieuwe hatelijkheid op verschoot? Maar 'bij welk ernstig mensch staat de wetenschappelijke kritiek van het N. v.d. D. hoog aangeschreven' zoals professor C.B. Spruijt mij gisteren schreef.⁶⁶⁹

Uiteindelijk kwam het goed en nam de *Spectator* 'Madonna' en 'Moisa' (het Griekse woord voor 'muze') op.⁶⁷⁰ De beide gedichten verschenen in het nummer van 11 februari 1882 op.⁶⁷¹

Moisa

O vrouwel! O ziel! O, zachte, bleeke bloeme,
Geknakt, voor dat uw geur een outer vond –
O, starende oogen! Veelgekuste mond,
Die kussen zendt voor 't woord dat mij verdoeme!

Vergeef! – maar neen! Want weet, dat ik mij roeme
Om vloek en leed en 't leven, dat ik schond,
Nu 'k zag, hoe me aan uw strekkende' arm ontwond
Zij zelf, wier zoeten naam ik nijgend noeme:
De goudgelokte Muze, die mijn ziel
Voor eeuwig stiert aan 't snoer dier stralende oogen,
En met een lach ternederslaat en heft, –
Gedoogt het niet, dat aardsche minne treft
Wie eens, niet blikkend waar zijn droomen vlogen,
In stormend weenen aan haar voeten viel.⁶⁷²

In 'Madonna', meent Kralt, klinken regels door die geïnspireerd lijken door de bekende gelijkenis van de grot waarmee het zevende boek van Plato's *Politeia* opent.⁶⁷³

⁶⁶⁹ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 19 december 1881, in: *Stuivering* 1939, p. 119-120.

⁶⁷⁰ *Stolk* 1999, p. 205.

⁶⁷¹ *De Nederlandsche Spectator*, 11 februari 1882, nr. 6, p. 49.

⁶⁷² *Uyldert* 1948, p. 114 stelt:

Kloos gebruikt voor dit sonnet de titel 'Moisa', d.i. naar mij van deskundige zijde werd medegedeeld, de Lesbische dialectvorm van het Griekse Mousa, en de vorm die Sappho heeft gebruikt. Blijkens de beschikbare gegevens schreef Kloos het sonnet in 1881 toen hij, naar alle waarschijnlijkheid, reeds aan de voorstudie van het fragment-gebleven drama 'Sappho' (1883) werkzaam geweest zal zijn en het lag dus voor de hand, dat hij zich aan de Lesbische dialect-vorm gehouden heeft.

De sterfling zoekt – in 't eenzaam-zoekend zwerven
 Naar 't licht, dat hel uit minlijke oogen schiet,
 Den zilvren toon, die van twee lippen vliet,
 Een schijn der eeuw'ge schoonheid te verwerven:

Wee, wie die snel-gewiekte schaduw derven,
 Geen menschlijk woord, dat troost in 't hart hun giet,
 Heil wie haar wint, die weenen langer niet,
 Maar wenschen één genade en dan te sterven:

O vrouwel! Ik wiegel stil op 't klare stroomen
 Der diepe ziel, die uit uw oogen smacht,
 De weeldrig-schalkschen, dan weer peinzens-loomen:
 En 't is mij, of na lang lijdensnacht
 De zoete schim, Madonna mijner droomen,
 Haar zonnig hoofd tot aan mijn boezem bracht...

Zo wierp zijn studie klassieke talen vruchten af. Want weliswaar had hij maar mondjesmaat de colleges van Naber over Plato gevolgd, de Griekse wijsgeer had hem in zijn greep gekregen. 'Kloos zit tegenwoordig zoo hoog bij Plato, dat hij voor 't oogenblik niets anders begeert te doen, dan luisteren naar diens dichters wijsheid,' zodat hij er niet toe komt voor de *Spectator* over Shelley te schrijven, signaleerde Perk op 21 december 1880 tegenover Vosmaer.⁶⁷⁴ Het stuk over Shelley is er nooit gekomen, en na 'Moisa' en 'Madonna' verschenen er voorlopig geen gedichten meer van Kloos' hand in *De Nederlandsche Spectator*.

Het ordenen van Perks gedichten vroeg zijn volle aandacht. Erg vlotten wilde het niet. Op 17 februari 1882 kwam Kloos in een brief aan Vosmaer wel met vooruitzichten, maar niet met resultaten. De *Mathilde* zou 84 sonnetten in 4 afdelingen bevatten, meldde hij. Daarnaast noemde hij 'Iris', 'De schim van P.C. Hooft' en 'de kleinere gedichten', alles bijeen goed voor hooguit 114 bladzijden druks. In dezelfde brief aan Vosmaer stond een belangwekkende passage: 'De Mathilde is byna klaar. Al het slechte heb ik er uit gegooid, en bovendien na raadpleging met Doorenbos zeer veel veranderd.'⁶⁷⁵ Om Vosmaer, die toch wat ongemakkelijk werd over Kloos' ingrijpen, wat gerust te stellen, voegde hij daar een week later aan toe dat een groot deel van zijn veranderingen bestond 'uit oude lezingen van Jacques zelf, die ik herstel, en ik verander geen woord zonder met Doorenbos en Paap te raadplegen. Vinden zij er wat op aan te merken, dan keur ik ze onvoorwaardelijk af. Daarbij, als ik bij u kom, kunt u altijd nog uw oordeel zeggen.'⁶⁷⁶ En weer drie dagen later meldde hij

⁶⁷³ Kralt 1998, p. 149-150. In de grot van Plato zitten mensen gevangen die door de belichting van wat achter hen gebeurt slechts schaduw op de rotswand tegenover hen kunnen waarnemen. Ze zien dat aan voor de werkelijkheid en geven elkaar prijzen voor de beste analyses. Wanneer één van hen wordt bevrijd en de grot moet verlaten, ervaart hij de werkelijkheid. Als hij terugkeert om de anderen te bevrijden, gaan de andere gevangenen ervan uit dat hij zijn ogen is kwijtgeraakt door de verblinding van het licht en stellen vast dat het geen zin heeft om naar buiten te gaan. Als de bevrijde gevangene blijft aandringen, proberen ze hem te doden.

⁶⁷⁴ Brief van Jacques Perk aan Carel Vosmaer, d.d. 21 december 1880, in: Stuiveling 1959, p. 269.

⁶⁷⁵ Stolk 1999, p. 234.

⁶⁷⁶ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 25 februari 1882, in: Stuiveling 1939, p. 139-140; Stolk 1999, p. 234.

Vosmaer gedichten die naar zijn mening niet voldeden weg te laten. Een handelwijze waar vader Perk en Vosmaer zich geheel mee konden verenigen, zoals wij zagen.⁶⁷⁷

Vosmaer ging op zoek naar een uitgever. Allereerst benaderde hij, op aanwijzing van dominee Perk, Hijman Binger (1824-1890). Maar dat liep op niets uit. Op 16 mei 1882 schreef Vosmaer aan ds. Perk dat Binger hen 'deerlijk voor het lapje' hield.⁶⁷⁸ Dat werkte hij vijf dagen later uit: 'Binger heeft ons maanden lang opgehouden, telkens half toezeggende, steeds weifelend – en nu wil hij "ontstemd" zijn en de schuld op ons werpen!' Een van Bingers problemen was, volgens Vosmaer, dat Kloos bij de uitgave was betrokken en hij vond het 'honorarium' van f 250,- te laag.⁶⁷⁹ Uiteindelijk kwam hij met Pyttersen te Sneek tot een overeenkomst, zoals Vosmaer op 17 augustus aan ds. Perk liet weten.⁶⁸⁰ Een week daarvoor had hij Kloos al op de hoogte gebracht: 'Ik ben nu met Pyttersen (dit blijve voorloopig onder ons).⁶⁸¹ Dat Kloos niet participeerde in de onderhandelingen met uitgevers was logisch, want Kloos zat in deze periode regelmatig in Brussel.

11.5 Naar Brussel

Op 10 juli 1882 meldde Kloos vanuit de Amsterdamse Govert Flinckstraat 176 aan Vosmaer dat in een ander blad dan *De Spectator* gedichten van zijn hand zouden verschijnen:

In de Juli aflevering van *Astrea* komen 2 sonnetten van my, waar ik de proef reeds van heb gehad, getiteld 'Liefde' en 'Lilith Triumphatrix'. Het is een poging om de zuiver personeele lyriek te verlaten. Op het laatste is niet zonder invloed gebleven, de heerlijke hymne aan 'Dolores' in het eerste deel van Swinburne's *Poems en Ballads*. Kent u die? Sinds drie à vier jaren vereer ik het, als een van de zooveel wonderen der wereld. Het vereenigt de Lesbische gloed met het beeldend vermogen van Aeschylus, en de diepte van Shakespeare's of Shelley's passie. [...] Dolores = Lilith.⁶⁸²

De verzen 'Liefde' en 'Lilith Triumphatrix' waren beide geënt op thema's uit de klassieke oudheid. 'Liefde' kreeg als motto een citaat uit Horatius' *Carmina* en had verwijzingen naar Perks 'Kupris in 't woud'. 'Lilith Triumphatrix' bevatte referenties naar de Grieks-mythologische schikgodinnen. De titel zelf verwees, net als de roman van Emants, naar de oud-joodse legende over Lilith.⁶⁸³

Het was, in juli 1882, Kloos' vierde poëtische publicatie binnen een jaar.⁶⁸⁴ Daaraan waren vooraf gegaan: de zes Duitse sonnetten in *Astrea* van augustus 1881; in december van dat

⁶⁷⁷ Zie ook pragraaf 11.3.

⁶⁷⁸ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 16 mei 1882, Perk-archief XV C17/14, BC.

⁶⁷⁹ Brief van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 23 mei 1882, Perk-archief XV C17/14, BC.

⁶⁸⁰ Kaartje van Carel Vosmaer aan ds. M.A. Perk, d.d. 17 augustus 1882, Perk-archief XV C17/14, BC. Stolk 1999, p. 234.

⁶⁸¹ Brief van Carel Vosmaer aan Willem Kloos, d.d. 9 augustus 1882, in: *Stuiveling* 1939, p. 164.

⁶⁸² Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 10 juli 1882, in: *Stuiveling* 1939, p. 159.

⁶⁸³ Zie ook: Stolk 1999, p. 206.

⁶⁸⁴ Donkersloot 1929, p. 101:

Willem Kloos debuteerde in *Astrea*, het letterkundig tijdschrift voor Noord en Zuid onder redactie van Gosler. Het tijdschrift telde onder zijn medewerkers Taco de Beer, Jan ten Brink, Honigh, Ten Kate. In de vierde aflevering verschenen de Duitse sonnetten [...]. Daarna de sonnetten van Charaxes aan

jaar, ook in *Astrea*, de cyclus 'Charaxes aan Rhodopis' en in februari 1882 in *De Nederlandsche Spectator*, 'Moisa' en 'Madonna'.⁶⁸⁵

In 1882 deed Kloos, met een gelegenheidsgedicht, ook nog mee aan de feestbundel voor mevrouw Bosboom-Toussaint (1812-1886), die in september van dat jaar zeventig werd:.

Aan A.L.G. Bosboom-Toussaint

Wijs en gerechtig de Muze:
 Zij weigert den weeken haar krans niet,
 Vluchtige bloesems der lent',
 Licht als de vrucht van hun geest.
 Doch wie de worstling aanvaardt,
 Zij wenkt dat de dorenen hem ten
 Kroon om het bukkende hoofd schieten in eeuwigen bloei.
 Vrouwe! U mocht het geschiên,
 Dat de krone der kracht uwe slapen
 Daalde uit der Godlijke hand
 Zonder de doorne des strijds.⁶⁸⁶

Kloos' eigen geboorte moest dat jaar ook gevierd worden. Op 14 mei 1882 - hij had als 23-jarige zicht op het incasseren van de erfenis van zijn oud-tante - gaf Willem voor zijn vrienden een verlate verjaardagsfuif.⁶⁸⁷ En hij wisselde ook maar weer eens van kamer binnen De Pijp. Op 24 mei verhuisde hij van de Gerard Doustraat 24 (waar Kloos zich had laten inschrijven als 'mil. student') naar de Govert Flinkstraat 176 huis.⁶⁸⁸ Verhuizen kost geld en dat had hij nog even niet, dus vroeg hij aan Van der Goes, die hem wel vaker uit de financiële brand hielp, enige pecunia voor zijn verkassing:

Of je mij voor een 4 dagen nog een f 50 zoudt willen leenen. Dat trage Grootboek [sicc!] trainiert nu al 14 dagen en 't zal nog wel 14 dagen duren. 't Is niet om 'cognac te koopen', maar voor verschillende noodige uitgaven, 'met het oog' op mijn nieuwe woning, etc. Als je genegen bent mij voor deze laatste keer te helpen, kom dan vanavond bij Doorenbos of zend ze mij morgen of geef mij een manier op, waarop ik ze uit je handen kan krijgen.⁶⁸⁹

Rhodopis, nl. Medusa, Licht, Lethe en Nacht. In den tweeden en laatsten jaargang van *Astrea* (1882) verschenen de sonnetten Liefde en Triumphatrix.

⁶⁸⁵ Kralt 1981, p. 3 e.v.; ook Kralt 1985, p. 59 e.v.

⁶⁸⁶ Zie Michaël 1965, p. 229; Maas 1986, p. 212.

⁶⁸⁷ Op 5 mei schreef hij aan Van der Goes dat op verzoek van Van Deventer 'de fuif 8 dagen' wordt uitgesteld. Kaartje van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 5 mei 1882, Van der Goes-archief, 906, IISG.

⁶⁸⁸ Kloos woonde in de jaren tachtig op verschillende adressen in De Pijp: mei 1881 (nadat Perk in april met hem gebroken had, verhuisde Kloos van de Kerkstraat naar de Daniel Stalpertstraat 6b. Vervolgens: september 1881: Gerard Doustraat 24; mei 1882: Govert Flinkckstraat 176; mei 1883: Ferdinand Bolstraat 94; april 1884: Hemonystraat 27 (familie Dieperink); januari 1885: Govert Flinkckstraat 81b (de kamer van Van Looy, die op reis was); mei 1886: Govert Flinkckstraat 57. In 1882 en 1884 verbleef Kloos ook geregeld in Brussel.

⁶⁸⁹ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 20 mei 1882, Van der Goes-archief, 906, IISG.

Op vijf juli was het zover: hij ontving zijn 5200 gulden die waren belegd in het grootboek nationale schuld.⁶⁹⁰

Op zijn verjaardagsfeestje had hij naast oude Flanor-vrienden als Frank van der Goes, Willem Paap en Charles van Deventer ook een nieuwe protegé, Albert Verwey, uitgenodigd. Doorenbos, op de hoogte van het feit dat Verwey gedichten schreef, had in december 1881 de 16-jarige scholier in contact gebracht met de zes jaar oudere Van der Goes en de vijf jaar oudere Kloos.⁶⁹¹ Kloos vond Verwey aangenaam gezelschap:

Ik heb tegenwoordig veel schik in mijn vriend Verwey, die goede vorderingen maakt in het uitdrukken van zijn zieleleven. Daar kan veel uit groeien. Hij is nu bezig eindexamen HBS 5j. cursus te doen, maar vloeit niettemin over van verzen. De meeste veroordeel ik; niet omdat ze slechter zijn, dan het gros van de verzen waarop de jonge poëten Holland thans onthalen, maar omdat hij beter kan,

berichtte hij Vosmaer.⁶⁹² Maar de 'schik' die hij in zijn nieuwe vriend had weerhield Kloos er niet van hem en Amsterdam vaarwel te zeggen. Met de erfenis op zak werd hij, alhoewel nog maar net geïnstalleerd op zijn nieuwe kamer, reislustig en vertrok naar Brussel, waar hij tussen juli 1882 en januari 1885 regelmatig zou opduiken.

Kloos woonde in deze periode afwisselend in Amsterdam en Brussel. Wanneer hij in Amsterdam was, verhuisde hij eerst met de familie Sluijter langs verschillende adressen en later verbleef hij vaak in de Hemonystraat, waar de ouders van Herman Dieperink waren gaan wonen.⁶⁹³ Wanneer hij in de Belgische hoofdstad was, zat Kloos vaak bij het gezin van zijn vroegere leraar Willem Doorenbos.

Terwijl mevrouw Doorenbos sinds 1879, omdat het daar goedkoper was, met de dochters Martha en Antoinette en zoon Cornelis in Brussel verbleef, was haar echtgenoot met de andere kinderen van de P.C. Hooftstraat naar de ongetwijfeld minder kostbare Jacob van Campenstraat verhuisd. Daar ontving hij op de zondagavonden zijn (oud)-leerlingen Willem Kloos, Jacques Perk en Frank van der Goes om over kunst, cultuur en politiek te discussiëren.⁶⁹⁴

Eind maart 1884 waren deze visites voorbij, omdat Doorenbos zich na zijn pensioen definitief bij zijn gezin in de Brusselse Rue Veydt voegde. Daarvoor verbleef hij alleen tijdens schoolvakanties in Brussel.

---

⁶⁹⁰ In het Nationaal Archief te Den Haag bevindt zich het archief van de Algemene Rekenkamer 1814-1919: Bureau Nationale Schuld: Toegang 2.02.09.03, Inventarisnummer 1451 folio 1115 blijkt dat op 5 juli 1882 ten behoeve van Kloos 5200 gulden vrijkwam. Dat was 'over' van het geld dat zijn oud-tante op de 'Nationale Schuld' had gestort, zodat wij opnieuw kunnen constateren dat Kloos niet zomaar wat verzonnen heeft. Ter vergelijking: Een gymnasiumdocent met een aantal dienstjaren verdiende f 3100 per jaar. (Janssen, p.171)

⁶⁹¹ Brief van Albert Verwey aan Henriëtte van der Schalk, d.d. 2 augustus 1892, in: Nijland-Verwey 1959, p. 68. Ook: Verwey1919, p. 259.

⁶⁹² Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 10 juli 1882, in: Stuiveling 1939, p. 158.

⁶⁹³ Volgens het ringregister 5006 inv. 750 in het stadsarchief van Amsterdam stond Kloos officieel ingeschreven op de Hemonystraat 27 van 24 april 1884 (met de aantekening 'afkomstig van Ferd. Bolstr. 94') tot 19 sept. 1884 (met de aantekening 'naar Brussel' waar hij al in juli van dat jaar naar vertrokken was). Hij verbleef er ook na zijn terugkeer uit Brussel (totdat hij eind januari 1885 de kamer van de op reis gaande Van Looy kon betrekken) een maand zonder officieel ingeschreven te zijn. De familie verhuurde meer kamers aan studenten en telegrafisten.

⁶⁹⁴ Apeldoorn 1948, p. 173.

In de zomervakantie van 1882 woonde Willem Kloos enige tijd met Doorenbos op kamers, omdat het Brusselse huis, waarin mevrouw Doorenbos met haar kinderen woonde, hen er niet bij kon hebben.

Amice, Ik leef hier zeer genoeglijk met Doorenbos saam, op een 'quartiers' van 3 kamers à 80 frs. Den geheelen dag ben ik in de open lucht, en als ik terugkom, zal ik onherkenbaar zijn van dikte en kleurigheid.⁶⁹⁵

schreef Kloos aan Van der Goes en in zijn correspondentie met Verwey vroeg hij hem ervoor te zorgen dat Doorenbos zijn kranten in Brussel ontving.⁶⁹⁶

Kloos wandelde veel in het Brusselse. Soms bezorgde zo'n voettocht hem lichamelijke last. Aan een niet door ons te traceren correspondent vroeg hij aan de arts Samson de volgende symptomen voor te leggen. Na een wandeling heuvel op werd hij benauwd en kreeg een drukkend gevoel op de borst. Dat ging wel weer over, maar even later kreeg hij overal pijnen, vooral in zijn rug en op de borst.⁶⁹⁷ Ook tegenover zijn nieuwe vriend Albert Verwey klaagde hij, niet zonder gevoel voor humor, over zijn pijntjes:

En ik ben zo ziek! Ik heb pijn op de borst en steken in de rug en beklemming en ik drink 's avonds grog en 's morgens cognac, en ik wrijf mij in tot ik er bij neerval. Nachts droom ik en overdag slaap ik en knies ik en praat ik en lach ik en soes ik en slaap ik en knies ik en ik heb toch plezier in het leven, omdat het zo allemachtig zot is.⁶⁹⁸

Ondanks alle kwaaltjes ging het werk door. Kloos correspondeerde, vanaf zijn nieuwe adres in de Rue Faider, met Vosmaer over de verschillende sonnetten van de cyclus en over de mogelijke versies. Daarbij gaf Doorenbos hem raad. En hij had energie genoeg om een knipperlichtrelatie met Martha Doorenbos te beginnen. Dat Doorenbos' dochters aantrekkelijk waren, had Perk al eerder geconstateerd. Overigens was Martha niet Kloos' eerste vriendinnetje, zij volgde Dora op.

11.6 Dora en Martha

Willem kende Dora vanaf zijn hbs-tijd, toen in het examenjaar 1876-1877 Herman Dieperink zijn klasgenoot werd. In dat jaar kwam Willem veel bij Herman over de vloer.⁶⁹⁹ Daar zag hij Dora Jaspers (1861-1916), een vriendin van Hermans zuster Antje, voor het eerst. Antje en

⁶⁹⁵ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 20 juli 1882, Van der Goes-archief 906, IISG.

⁶⁹⁶ Kaartje van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 17 juli 1882, Verwey-archief XLIB 7.

Dr. Doorenbos vraagt of je naar zijn woning wilt gaan, bovenste schel, bij juffrouw Wiemer, om te vragen of er couranten zijn en zoo ja, verzoeken ze aan dit adres op te zenden, drukwerk 2 ½ cent. En verder, aan de redactie van N. v.d. D. [*Nieuws van den Dag*], Pijpenmakt, en van den Amsterdammer Rokin, te vragen in het vervolg de couranten voor Dr. D., niet naar de J.v.C. [Jacob van Campenstraat] maar naar Brussel, aan het bovenstaande adres te sturen. Het adres is: Mijn woning is: Rue Veidt no. 57 (Ixelles) Bruxelles.

⁶⁹⁷ Brief van Willem Kloos aan een onbekende, d.d. 5 augustus 1882. De brief bevindt zich in het Samson-archief Hh 47a, BC.

⁶⁹⁸ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 5 augustus 1882, in: Michaël 1965, p. 329 e.v.

⁶⁹⁹ Zie voor Kloos' omgang met Dieperink ook paragraaf 4.2.

Dora zaten beiden op de kweekschool; Antje in de voereindexamenklas en Dora een klas lager.⁷⁰⁰ Antje behaalde in 1878 haar diploma en Dora een jaar later. Ook daarna trokken zij gezamenlijk op. Na haar akte Frans deed Dora nog 'voor de gezelligheid' met Antje mee: net als haar vriendin schreef ze zich in voor de akte middelbaar wiskunde.⁷⁰¹

In de zomer van 1881, toen de vriendschap met Jacques Perk achter hem lag, zocht Kloos opnieuw contact met Herman Dieperink en daar trof hij ook Dora weer, die liet blijken wel in hem geïnteresseerd te zijn. Willem was tweeëntwintig en 'student'. Dora werd in juli 1881 twintig, was onderwijzeres aan een meisjesschool en werkte op bescheiden wijze mee aan het *Zondagsblad van Het Nieuws van de Dag*.⁷⁰² Met haar ouders, vier zusjes en haar enige broer woonde zij in de Kerkstraat. Geen onbekende plek voor Willem.

In de zomermaanden van '81 was Kloos vaak te vinden bij 'zijn' Dora. Willem was gecharmeerd van haar en noemde haar de Madonna van zijn dromen en zag zelfs enige gelijkenis tussen Dora en Beatrice Cenci, van het portret van Guido Reni (1575-1642), maar liever nog vergeleek hij haar met de Beatrice uit Shelleys *The Cenci*.⁷⁰³

En schrijft u mij ook eens, wat u van deze verzen ['Moisa' en 'Madonna'] denkt. Ik heb het laatste nog aan niemand laten zien, ook niet aan mijn arme kleine Madonna-àf. Zij geleeke zeer veel op het traditioneele portret van Beatrice Cenci, dat u wel zult kennen, maar wat donker. De beide sonnetten kunnen beschouwd worden als praktische 'Beilagen' tot de theorie van mijn proza-artikel.⁷⁰⁴

Kloos' relatie met Dora duurde niet lang, zoals het 'Madonna-àf' al aangeeft. In de dagen na Jacques' overlijden was het over tussen Kloos en Dora. Maar wel had Dora hem mogelijk geïnspireerd tot het schrijven van de verzen 'Madonna' en 'Moisa'.

Kralt is van mening dat deze sonnetten, evenals wellicht 'O vrouwe, ik weet niet of de starren wenen' (een vers dat, zoals wij zagen ook met Henriëtte Perk verbonden wordt) betrekking

⁷⁰⁰ Archief van de Pedagogische Academie Basisonderwijs en rechtsvoorgangers 1478.277 t/m 286, Stadsarchief Amsterdam. Dorothea C. Jaspers staat ingeschreven als 'Doopsgez.', in de Ringregisters staat bij de familie Jaspers Kerkstraat 167 'N.H.'

⁷⁰¹ Mankes-Zernike 1961, p. 241-242.

⁷⁰² In het nummer van het *Zondagsblad van het Nieuws van den Dag* van 2 november 1884 (14de jrg. no. 44) staat een klein 'Feuilleton' van 'Dora' getiteld 'In den herfst' De eerste regel luidt: 'De klompjes der jeugdige broertjes dansen rustig in de modderplassen van den grintweg.'

In het Letterkundig Museum bevindt zich een klein archief 'Dora Jaspers' met daarin een plakboek met bijdragen van Dora in het *Zondagsblad van het Nieuws van den Dag*: 'In de herfst' van 2 november 1884, verder 'Een sneeuwpop' van 7 maart 1886, 'Aphorisme' van 2 mei 1886 en nog 4 andere bijdragen uit 1886, 1887 en 1889.

⁷⁰³ Michaël 1965, p. 75-76. Beatrice Cenci (1577-1599) werd in haar jeugd mishandeld door haar vader.

Uiteindelijk besloot zij samen met haar stiefmoeder en twee broers haar vader in zijn slaap te laten vermoorden. De gehele familie werd gearresteerd en Beatrice werd onthoofd. De tragedie heeft tal van schrijvers geïnspireerd: Shelley putte er de stof uit voor zijn treurspel *The Cenci*. Guido Reni (1575-1642) was een Italiaanse schilder uit Bologna. Een voortreffelijk portrettist. Michaëls heeft zijn gegevens over Dora Jaspers uit Mankes-Zernike 1961, p. 241-242. Dit artikel was een reactie op eerdere aannames van Michaël 1961 over de vraag wie Dora was. Antje Dieperink (1859-1932) trouwde op 5 augustus 1886 met Carl Friedrich August Zernike (1859-1922), onderwijzer, schoolhoofd en pedagoog. Dit huwelijk bracht een aantal beroemde kinderen voort onder wie de Nobelprijswinnaar Frederik (Frits) Zernike (1888-1966) en de schrijfster Elizabeth Zernike (1891-1982). Dochter Anne Zernike (1887-1972) werd de eerste vrouwelijke doopsgezinde predikant van Nederland en trouwde met de schilder Jan Mankes (1889-1920). Zij kende Dora Jaspers en Willem Kloos uit de verhalen van haar moeder. Elizabeth Mankes schrijft dat Kloos na de verbreking van de verloving in 1881, zeven jaar later, in 1888, bij Dora terugkwam. Maar ook deze hernieuwde 'verloving' duurde niet lang.

⁷⁰⁴ Brief van Willem Kloos aan Carel Vosmaer, d.d. 25 november 1881, in: Stuiveling 1939, p. 96. Over Dora Jaspers: Michaël 1965, p. 75 e.v.; Kralt 1985, p. 59 e.v. Ook Van Eeten verbindt 'Madonna' en 'Moisa' met Dora Jaspers, in Van Eeten 1961, p. 243-244. Volgens Van Eeten is ook 'Sterfelijke sterren' aan Dora gewijd.

hadden op zijn omgang met Dora Jaspers, zoals Perks 'Eene helle- en hemelvaart' en 'Iris', naar de mening van Kralt, geïnspireerd waren op Joanna Blancke. Een opinie waar wij wat 'Iris' betreft een andere tegenover stellen; zoals hiervoor betoogd. De verzen 'Madonna' en 'Moisa' van Kloos en Perks 'Iris' sluiten, stelt Kralt, wat de thematiek betreft nauw op elkaar aan. Hij poneert zelfs de, naar onze mening nogal vergaande veronderstelling, dat Kloos door zijn relatie met Dora aan te gaan nog steeds verbonden bleef met zijn vroegere vriend.⁷⁰⁵

Toen Kloos in de zomermaanden van 1882 in Brussel verbleef, was Martha, verklaarde hij in zijn uitvoerige brief aan Verwey van 8 augustus 1882, na Dora, zijn vierde passie. Het ligt voor de hand om, in navolging van Michaël, bij de eerste twee niet bij naam genoemde 'hartstochten' Beckering en Perk in te vullen.

Maar in tegenstelling tot hetgeen tot nu toe wordt aangenomen is er wellicht ook een andere lezing mogelijk: Kloos was in het jaar waarin hij met Perk omging verliefd geraakt op Henriëtte. Eind november 1881, toen hij geregeld bij de familie langs ging om Jacques' nalatenschap te ordenen, plaatste hij, zoals hiervoor al gemeld, het gedicht 'Sterfelijke sterren' in haar poëziealbum.⁷⁰⁶ Zij kan het geweest zijn die Kloos in de maand oktober dagelijks op de hoogte hield van Perks sterfbed. De eerder aangehaalde opmerking van Henriëtte tegenover de zoon van H.C. Muller is in dit verband veelzeggend:

Jacques hield niet van Kloos, *haatte* hem zelfs in 't laatst van zijn leven zóó, dat hij haar [zijn zuster Henriëtte], die toen nog een jong meisje was, waarschuwde niet in te gaan op de hofmakerijen van Kloos en *nooit* met hem te trouwen.⁷⁰⁷

Perk waarschuwde zijn achttienjarige zuster nota bene voor een *huwelijk* met Kloos. Een dergelijke waarschuwing ging, naar wij veronderstellen, alleen uit als iets dergelijks in de lijn der verwachting lag. Perk nam de relatie tussen Kloos en zijn zuster kennelijk serieus en was ertegen. Zo komt de verwijdering tussen Kloos en Perk in een ander daglicht te staan en speelde er meer dan Kloos' weigering om met Jacques naar de Hooft-herdenkingen te gaan. Henriëtte zou zomaar Kloos' tweede passie kunnen zijn wanneer het om 'lichamelijke wellust zonder gemeenschap van geest' ging. Ook is het mogelijk dat Kloos een oogje had laten vallen op die andere zuster, Dora. Dat zou dan verklaren dat zijn 'breuk' met Jacques samenviel met Dora's verloving en huwelijk met Jan Blancke – een huwelijk waar Kloos ook niet voor uitgenodigd werd.

Kloos somde in zijn brief van 8 augustus 1882 aan Verwey, zoals gezegd, vier 'hartstochten' op. Stel nu dat hij met de tweede hartstocht niet Perk bedoelde maar een zuster van zijn vriend – wie heeft hij dan met zijn eerste hartstocht op het oog? Toch Beckering? Wellicht is ook hier een andere duiding mogelijk. Uit het hierna geplaatste citaat hoeft, naar onze mening, niet overtuigend geconcludeerd te worden dat Kloos bedoelde dat zijn 'eerste hartstocht', waaronder hij in eenzaamheid leed, eindigde met de dood van de

⁷⁰⁵ Kralt 1998, p. 149.

⁷⁰⁶ Zie noot 646.

⁷⁰⁷ Joan Muller, zoon van H.C. Muller, bezocht, volgens eigen aantekening, mevr. Van Deventer-Perk (Henriëtte Perk eerst getrouwd met Voûte daarna met Perks vriend Van Deventer) 'in hare woning Huize Westerlicht' te Alkmaar op 9 augustus 1935. H.C. Muller-archief 12.47, IISG. Zie ook paragraaf 11.1.

bemide [Beckering]. Kloos was eenzaam in zijn hartstocht – dat schreef hij –, een eenzaamheid die door de dood alleen maar groter werd. Niet toevallig zal Kloos zijn eerste hartstocht als ‘lijden’ ervaren hebben. Dat zou erop kunnen duiden dat een (onbekend) meisje het object van deze eerste hartstocht vormde. De liefde voor een vrouw veroorzaakte immers ‘een storm van zinnelijke neigingen, waardoor het leven troebel wordt en de strijd om het geluk verzwaard’. Zo wist Verwey in zijn artikel in *De Nieuwe Gids* over Shakespeares sonnetten uit oktober 1885, waarbij de jeugdige Verwey, zoals eerder gesteld, zeker bij Kloos te rade zal zijn gegaan. ‘Liefde’, onderwees Kloos zijn jonge vriend:

is een adoratie, maar het ongeluk wil dat de menschen geen van allen adorabel zijn. Die is mooi, en die is geestig, en die maakt verzen, maar een vereeniging van alle menschelijke volmaaktheden in de derde macht is een fictie. Wij noemen haar Muze: Phoibos, Godheid, of iets anders en beweren ons hart er aan te geven en gelukkig te zijn in een onvruchtbaar smachten en zelfverterend woelen onzer fantasie. [Maar] eigenlijk is 't een beroerde boel, en daarom liggen we altijd, half onbewust, op den loer onder de menschen, om een lief gezicht te vangen en er door gevangen te worden. Dat is ten minste iets tastbaars, buiten ons. Ook ik doe zoo, heb altijd zoo gedaan, en schijn er nog niet mee uit te kunnen scheiden. Maar ik houd toch altijd – in de laatste 2 jaar ten minste, het bewustzijn in me, dat ik met een mensch te doen heb, die in ontwikkeling beneden mij staat, zoodat mijn genegenheid nooit verder kan komen, dan tot een sterk zinnelijk gevoel, sterk tot bedwelmings toe. Daarom kom ik met al mijn verliefdheid van thans, niet van mijn vroegere bewering terug, dat ik niet meer lief kan hebben. Ik herinner mij echter een tijd, dat het anders was. Toen ik achttien was, leed ik onder mijn eersten hartstocht – wat vóór dien tijd viel, was slechts ‘the light fire in the veins of a boy’ – Eenzaam was ik, en toen de dood kwam, kon hij mij niet eenzamer maken. Daar heb ik veel verdriet van gehad. Wat onkruid op een graf geplukt, is het eenige, wat er voor mij overblijft. Daarna kwam de groote passie van mijn leven. Zes maanden was ik gelukkig en toen ik weer weggestooten werd, dacht ik, dat ik breken ging. Maar ik ben er toch opgekomen, wat harder en wat nuchterder. Nooit meer, meende ik, doch toen Dora mij aankeek en bleek werd, en – de verkeerde wereld – mij het hof begon te maken, ben ik gaan proberen, of kussen de zelfde uitwerking hadden als sterke drank.

Zijn tweede passie was, schrijft Kloos de ‘groote passie van mijn leven’, een vuur dat echter niet langer dan zes maanden brandde. Deze tweede passie kan Kloos, zoals wij hiervoor betoogden, mogelijk voor Henriëtte gevoeld hebben. Met Jacques, ‘de eenige mensch, dien ik oprecht en meer dan voorbijgaande heb liefgehad’, zoals hij op 3 november 1881 aan Vosmaer schreef, verkeerde hij immers bijna een jaar; dan zou de passie toch ruim elf maanden gegloeid hebben. Op 29 november 1881 berichtte hij Vosmaer nog dat zijn omgang met Perk, ‘onze intimiteit ten minste’, begon in mei 1880.

In zijn brief aan Verwey komt een zinsnede voor die overeenkomst vertoont met Verweys opmerking over ‘liefde’ in zijn artikel over de sonnetten van Shakespeare in *De Nieuwe Gids* van oktober 1885. Kloos schreef, zoals wij hierboven lazen: ‘Maar ik houd toch altijd – in de laatste 2 jaar ten minste, het bewustzijn in me, dat ik met een mensch te doen heb, die in ontwikkeling beneden mij staat, zoodat mijn genegenheid nooit verder kan komen, dan tot een sterk zinnelijk gevoel, sterk tot bedwelmings toe.’ En Verwey schreef over de ‘liefde’:

Met den man de geestelijke omgang van het intellect en het gevoel voor schoonheid, met de vrouw de lichamelijke wellust zonder gemeenschap van geest. Met den man de inspanning van alle krachten, waar de mensch zich meê gelukkig maakt; met de vrouw een storm van zinnelijke neigingen, waardoor het leven troebel wordt en de strijd om het geluk verzaagd

In beide citaten wordt zinnelijkheid verbonden met de hartstocht voor een vrouw. Wie de derde geliefde was, is duidelijk: Dora Jaspers.

Nu komt de vierde [...] zij is niet eens wat men noemt mooi, veel minder dan de vorige in vele opzichten, en toch wordt mijn sensualiteit sterker opgewekt. Is het door haar taille, die werkelijk goed is, of door haar ingetogenheid? Genoeg, dat ik tril, als ik haar aanraak, en mij reeds allerlei prettige uurtjes had voorgespiegeld, maar een kus verliest alle liefde onder den goedkeurende glimlach eener moeder of de zegenende hand van papa. Dat is het onaangename van deze zaak.⁷⁰⁸

Haar ouders zagen wel wat in dit engagement. Zij drongen Martha een beetje op aan Kloos:

De middelste dochter [...] is lief en niet lelijk: *dus* heb ik haar het hof gemaakt, *dus* ben ik verliefd op haar geworden, *dus* toont zij zich niet ongenegen in nadere betrekking tot mij te treden. Maar nu merk ik, dat mama alles weet of vermoedt, *dus* mij aanmoedigt [...] Hoe kom ik uit het net! Zij is niet mooi en niet geestig en niet ontwikkeld, enkel maar lief, weet je, en geen geld! Die beroerde slimme mama met haar vriendelijkheid. Als ik een stap voorwaarts doe, dan heb ik op eens de hele familie bij mij, die triomfantelijk uitroept: Ze hep hem! Ze hep hem! En doe ik hem achterwaarts, dan trekken zij allemaal lange gezichten: En komt er nu *niets* van? O, mijn arme, domme ziel, heb je nog niet genoeg gedarteld?⁷⁰⁹

11.7 Een magistrale inleiding

In de Belgische hoofdstad werkte Kloos aan zijn kandidaatsexamen, wandelde met Martha in de Brusselse parken en vond daarnaast de rust om verder te schrijven aan zijn inleiding bij Perks verzen, gedagtekend 'Augustus 1882' (deel I) en 'September 1882' (deel II).⁷¹⁰ Daarbij schakelde hij Martha in en dat was tegen de zin van Doorenbos. Doorenbos ergerde zich eraan en kon dit niet verbergen. Over Doorenbos' humeur deed Kloos verslag aan Van der Goes:

Gisteravond zaten Martha, Kobus, Koba en ik in de achterkamer, hij in het kleine kamertje. Ik las voor mijn examen, Martha zat over te schrijven, wat ik dien dag voor den bundel gewerkt had.

⁷⁰⁸ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 8 augustus 1882, in: Michaël 1961, p. 72; Van de Schoor en Brinkman 2008, p. 25. 'the light fire in the veins of a boy' komt uit *Doleres* van Swinburne. Zie ook paragraaf 9.2 en 11.5

⁷⁰⁹ Brief van Willem Kloos aan Albert Verwey, d.d. 5 augustus 1882, ook in: Michaël 1965, p. 329 e.v. en o.a. Vergeer 1990b (*Toen werden schoot en boezem lekkernij*), p. 132.

⁷¹⁰ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 20 september 1882, Van der Goes-archief 906, IISG. Het is ook de brief waarin Kloos het heeft over het humeurige karakter van de (met ziekte kwakkelende) Doorenbos.

Doorenbos kwam binnen en begon een tirade tegen Kloos:

Wat doe je toch met dien onzin. Je moest je schamen, dat aan en dame te laten kijken. Als Martha flink was, zou ze je in je gezicht uitgelachen hebben. 't Is niets dan luiheid van je. Je bent een luiaard dat je 't zelf niet doet.

Op zijn beurt maakte Kloos zich zorgen over Doorenbos, die naar zijn mening snel met pensioen moest gaan. Een andere zorg voor Kloos was, ondanks zijn erfenis, zijn gebrek aan contanten. Hij eindigde zijn brief, vanuit zijn (nieuwe) adres Rue Faider 14, aan Van der Goes met de vraag:

Stuur mij s.v.p. 150 francs ik moet mijn rekeningen betalen, en heb nog slechts circa 50 francs. Vergeet dit vooral niet, want ik sla anders een gek figuur tegenover Mevrouw D. [Doorenbos] en mijn hospes.⁷¹¹

Toen verscheen, in december 1882, een jaar na Perks dood, de eerste druk van Perks *Gedichten* met Vosmaers 'Voorrede' en Kloos' 'Inleiding'.⁷¹² In zijn 'Inleiding', die begint met de inmiddels fameuze zin 'Wien de goden liefhebben, nemen zij jong tot zich, zeiden de ouden; maar dichters genieten ook hierin een voorrecht boven hunne medeschepselen', citeerde Kloos af en toe zijn eigen 'In memoriam Jacques Perk' uit *De Nederlandsche Spectator* van 19 november 1881. Na deze opening ging Kloos uitgebreid in op de relatie tussen vorm en inhoud; een thema dat hem sterk bezig hield en dat hij ongetwijfeld had besproken in de vriendenkring - zeker met Paap, die hem voorgegaan was in het omarmen van dit credo.⁷¹³

Vorm en inhoud zijn één, inzoverre iedere verandering in de woorden een gelijklopende wijziging geeft in het beeld of de gedachte, en iedere wijziging in deze eene overeenkomstige nuanceering van de stemming aanduidt.

Kloos dacht ongetwijfeld aan de dominee-dichters die hij zo verfoeide. Bij hen was de poëtische norm niet meer dan een presenteerblaadje voor huiselijke idealen. De woorden, de versbouw, zelfs het gegeven dat het om poëzie ging, waren voor hen minder belangrijk dan de boodschap. Daartegenover stelde de jonge Kloos de ware dichter: iemand die uitdrukking gaf aan zijn emoties en stemmingen. 'En aan stemmingen kent men de ziel.'⁷¹⁴

⁷¹¹ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 20 en 22 september 1882, in: 's-Gravesande 1961, p. 7-8.

⁷¹² Na 'Inleiding I' staat 'Augustus 1882'; na 'Inleiding II' staat 'September 1882'. Stuiveling vermeldt dat Kloos niet alleen in feite de eindredactie verzorgde, maar tevens zich ook bemoeide met de 'Voorrede' van Vosmaer, terwijl Vosmaer zich niet inliet met Kloos' 'Inleiding'. In: Stuiveling 1950, p. 37 e.v.

⁷¹³ In *De Nederlandsche Spectator* van 1880 had Paap een artikel over vorm en inhoud gepubliceerd. En in 1882 behandelde Paap in drie artikelen in *De Amsterdammer Vosmaers Nanno*, onder het opschrift 'Vorm en Inhoud zijn een'. Colmjon 1941, p. 189:

[Dat] Vosmaer en Paap vóór hem [Kloos] de leuze 'vorm en inhoud zijn één' hebben aangeheven en Paap speciaal 'de kunst om de kunst.'

⁷¹⁴ Anbeek 1990, p. 23.

Diepere sentimenten, machtige passie's uiten zich in stoutere en forskere, fijnere en scherpere beelden, terwijl het hart, dat slechts ontvankelijk is voor indrukken van het dagelijksch verkeer, ook de fantasie geen wieken zal geven, maar in eene lieflijke spelevaart langs de oppervlakte der kunst als van het leven glijdt. Want het nietige, het nabij zijnde en voor ieder zichtbare past den lieden, voor wie de liefde de weg naar het huisgezin, en de dood de weg naar de hemel, en het geheele leven eene oefenschool in braafheid is.

Duidelijkheid kan Kloos niet ontzegd worden: voor mannen als Beets, Ten Kate of Ter Haar koesterde hij niet de geringste bewondering.

De beroemdste passage uit zijn 'Inleiding' bestaat uit de veelvuldig geciteerde zinnen:

De poëzie is geen zachtogige maagd, die, ons de hand reikend op de levensbaan, met een glimlach leert bloemen tot een tuiltje te binden, en zonder kleerscheuren over heggen te stappen, ja zelfs zich bukt en ons wijst, hoe de scherpste stekels het best kunnen dienen, om het schoeisel te hechten, dat de lange weg had losgewoeld: doch eene vrouw, fier en geweldig, wier zengende adem niet van ons laat, die ons bindt aan haar blik, maar opdat wij vrij zouden zijn van de wereldzorg, die hart en hoofd in bedwelming stort, maar ook den drang en de kracht schenkt, zich weder op te richten tot reiner klaarheid dan te voren, die de hoogste vreugd in de diepste smart, doch tevens de diepste smart in den wellust van de pijn verkeert, en tot bloedens toe ons de doornen op het voorhoofd drukt, opdat de eenige kroon der onsterfelijkheid uit ontbloeië. Geen genegenheid is zij, maar een hartstocht, geen bemoediging maar een dronkenschap, niet een traan om 's levens ernst en een lach om zijn behaaglijkheid, maar een gloed en een verlangen, een gezicht en een verheffing, een wil en een daad, waarbuiten geen waarachtig heil voor den mensch te vinden is, die alleen het leven levenswaard maakt.⁷¹⁵

De critici stonden welwillend tegenover Perks gedichten, maar aan Kloos' inleiding werd niet of nauwelijks aandacht besteed. Kloos moest het doen met een opmerking van T.H. de Beer in *De Portefeuille* van 9 december 1882 dat zijn inleiding 'een keurige esthetische studie over het wezen der poëzie en de beteekenis van het sonnet' was.⁷¹⁶ *De Amsterdammer* van een dag later verweet Kloos zelfs dat hij zich te veel door Perk had laten inspireren zonder zelf die dichter te zijn. *De Wetenschappelijke bladen* (1883) was lovend over Kloos. De schrijver van die kritiek was dan ook Charles van Deventer, de vriend van Perk en Kloos. Hij kwalificeerde Kloos' 'Inleiding' als niets meer of minder dan een algemene beschouwing over poëzie.⁷¹⁷

Brandt Corstius, die het programma van Tachtig aan een uitvoerige analyse onderwierp, zegt hier onder andere over:

Voor het bewustzijn van een aantal jonge Nederlandse dichters in de jaren tachtig van de vorige eeuw vertegenwoordigden de verzen en de literaire kritiek van Willem Kloos de praktijk en de theorie van een nieuwe poëzie. In het bijzonder heeft zijn

⁷¹⁵ Stolk 1999, p. 29.

⁷¹⁶ Zie voor de receptie van de *Mathilde*: Stolk 1999, p. 236 e.v.

⁷¹⁷ Idem.

reeds genoemde 'Inleiding' tot *Gedichten van Jacques Perk* de literaire theorie en kritiek van een bloeiperiode der Nederlandse poëzie de richting gewezen. Dit stuk is daarom een klassieke tekst in de geschiedenis van de Nederlandse literaire kritiek.⁷¹⁸

Van Halsema sluit zich daarbij aan:

De inleiding van Kloos heeft op jongere tijdgenoten een indruk gemaakt die decennia later nog niet was uitgewist. Een overvloed aan getuigenissen laat zien dat veel jongeren van toen, ook nog als ze zich later van Kloos hadden afgekeerd, dit stuk als het programma hebben ervaren van de nieuwe poëzie in Nederland. [...]

Meer dan in de nieuwigheid van de afzonderlijke elementen, schuilt het succes van de inleiding in de polemische hartstochtelijkheid waarmee Kloos dit alles tot een geheel heeft gemaakt. [...] De geladen onpreciesheid van het stuk heeft het zolang intact gelaten als het handvest van een groep kunstbroeders, die weliswaar allemaal vóór hartstocht en intimiteit waren en tégen vlakheid, conventie en domineespoëzie, maar die toch voor het overige toch ieder het hunne dachten.⁷¹⁹

Dichters als Kloos en Perk kozen hun onderwerpen niet uit het leven van alle dag, zoals de dominee-dichters voor hen. Voor Kloos en Perk, stelt Anbeek, was het gedicht een beeld of symbool van een stemming die zij wilden vangen.⁷²⁰ In de visie van Brandt Cortius had voor hen de poëzie de vervluchtigde, ogenblikkelijke, voortdurend veranderende innerlijke gesteldheid van de dichter tot object. Daarover dichten was de zingeving van hun leven.⁷²¹ Deze poëzie was, concludeert Endt tenslotte, als het ware hun religie.⁷²² Voor het verspreiden van deze 'religie' zou een eigen tijdschrift wellicht een middel kunnen zijn. Bij de start van het literaire gezelschap Flanor was de mogelijkheid opengehouden om tot de oprichting van een eigen tijdschrift te komen.

---

⁷¹⁸ Brandt Corstius 1968, p. 5.

⁷¹⁹ Van Halsema 1993, p.519-521.

⁷²⁰ Anbeek 1990, p. 24.

⁷²¹ Brandt Corstius 1968, p. 73 en p. 74.

⁷²² Endt 1978, p. 2:

Zij die van 1885 af het centrum waren van het nieuwe tijdschrift, Kloos en Verwey, waren volstrekt onkerkelijk en ongelovig. Kloos had dat al in 1882 zeer nadrukkelijk en agressief in zijn Inleiding laten weten. Ook bij geen van de anderen was er zelfs maar de neiging ter kerke te gaan, of in hun werk iets te belijden wat op het christendom zou lijken.'

Binnen *De Nieuwe Gids* zal later tijdens het zogenaamde socialistendebat het christendom in de discussie betrokken worden, met name vanwege Van Eedens christelijke humaniteit. In april 1891 is Kloos wel heel duidelijk in zijn laatste zin van 'Heden, verleden en toekomst' *De Nieuwe Gids* 'Omdat ik het Christendom niet nodig heb, ik rijklevende, daarom haat ik het, tot den dood.' (april 1891, p. 171)

11.8 Kloos' vrienden binnen Flanor

Kloos was, zeker in de eerste jaren, niet actief binnen Flanor. Uit de notulen blijkt dat Kloos bij meer dan de helft van de vergaderingen verstek liet gaan.⁷²³ En wanneer hij aanwezig was, deed hij zelden intensief mee. Zo liet hij op 18 oktober 1881, toen hij samen met H.C. Muller en Willem Paap deel uitmaakte van de commissie die de lezing van Flanor-lid Van Leeuwen moest becommentariëren, Muller het woord doen. Want, deelde Muller de aanwezigen mee, Kloos had 'niet veel tijd kunnen besteden aan het beoordeelen van deze lezing', maar was het wel eens 'met wat hij [Muller] thans als zijn oordeel aan de vergadering zal voorlezen'.⁷²⁴

H.C. Muller, in die tijd bevriend met Kloos, betrok hem bij zijn plan Doorenbos tot erelid van Flanor te benoemen. Muller maakte een conceptvoorstel en stuurde dat op 22 december 1881 allereerst naar Van der Goes. Het was een plicht der jongeren, zo stelde Muller, Doorenbos, 'in hun kring de plaats te gunnen, die de ouderen door hun stilzwijgen hem schijnen te willen onthouden.' Muller verzocht Van der Goes het voorstel door te zenden naar Kloos en gedrieën zouden zij het dan ondertekenen.⁷²⁵ Van dit plan werd later niets meer vernomen.

In januari 1882 mengde Kloos zich in het debat over het al of niet deelnemen van Flanor aan een huldebetuiging voor Multatuli. Op de 'Buitengewone vergadering' van 13 januari 1882 waren in het lokaal De Karseboom 14 leden aanwezig. Kloos roerde zich in het begin van de discussie nog niet of nauwelijks, in tegenstelling tot Roodhuyzen, die de volgende motie indiende: 'De vergadering ten zeerste ingenomen met het denkbeeld van hh. Paap, De Vos en Wilson om een huldeblijk aan Multatuli te geven, rekent zich zeker als vereeniging daartoe niet bevoegd, maar beveelt dit denkbeeld ten zeerste aan in ieders sympathie.' Toen achtte Kloos het tijd om het woord te nemen. Hij was het niet eens met het voorstel en dat liet hij blijken op een toon die de voorzitter niet aanstond.⁷²⁶ Hij moest zijn opmerking over 'de weinig verstandige woorden hedenavond door de 1ste secretaris gesproken' terugnemen. Tijdens de discussie verdedigde Kloos het standpunt dat niet enige individuele leden, maar het bestuur van Flanor de vereniging moest vertegenwoordigen. Dat gebeurde niet, want de motie-Roodhuyzen werd met 10 tegen 9 stemmen aangenomen. Van der Goes en De Vos waren daar zo verontwaardigd over dat zij aankondigden voor de vereniging te bedanken. Door Van der Goes werd de soep niet zo heet gegeten als zij tijdens de discussie was opgediend. Op de vergadering van 31 januari 1882 bleek dat De Vos zijn lidmaatschap schriftelijk had opgezegd, maar Van der Goes niet.

⁷²³ In het notulenboek (Au 10, BC) worden 62 vergaderingen verslagen. (De telling loopt tot 61, maar er is een vergaderingb 47 en 47b). De vergaderingen tussen 19 februari 1884 en 30 oktober 1884 komen (als zij plaats hebben gevonden) niet in het notulenboek voor. Zie ook: Van den Berg en Couttenier 2009, p. 573. Van der Goes bezocht Flanor meer dan veertig maal en Van Eeden, jarenlang voorzitter van de vereniging, gaf meer dan dertig maal acte de présence.

⁷²⁴ Notulen Flanor, Au 10, BC. In het gedicht dat Kloos op 20 januari 1882 naar Muller zond is ook sprake van een 'commissie'.

⁷²⁵ Brief van H.C. Muller aan Frank van der Goes, d.d. 22 december 1881, voorzien van het concept, Van der Goes-archief 836, IISG.

⁷²⁶ Notulen Flanor, Au 10, BC evenals de andere citaten uit de notulen. 's-Gravesande merkt over A. Roodhuyzen (1859-1933) op: 'De heer Roodhuyzen, het latere liberale lid van de Tweede Kamer en politiek hoofdredacteur van Het Vaderland, die toen student in de oude talen te Amsterdam was, toonde zich een ijverig lid en werd door Mendes da Costa in zijn herinneringen aangeduid als het enfant terrible der vereeniging.' In: G.H. 's-Gravesande, *De geschiedenis van De Nieuwe Gids. Brieven en documenten. Supplement*, Arnhem 1961, p. 8.

Kloos was bepaald geen ijverig lid. Hij hield geen voordrachten, was vaak afwezig en als hij er was nam hij nauwelijks deel aan de discussie. Dat prikkelde Roodhuyzen om op de vergadering van 14 maart 1882 een pesterige motie in te dienen, waarin met zoveel woorden stond dat de heren Van Duyl, Kloos en Paap zich te weinig op Flanor vertoonden. Als reactie liet Kloos twee bijeenkomsten daarna weten dat ‘niet gebrek aan ijver voor “Flanor” maar alleen drukke bezigheden’ – hij zal bedoeld hebben op de bezorging van Perks gedichten – ‘en redenen van geheel persoonlijke aard’ hem verhinderden zich naar behoren voor Flanor in te spannen. Voor de heer Paap gold ongeveer hetzelfde.

Het overgrote deel van het jaar 1882 – en niet alleen wanneer hij in Brussel woonde – schitterde Kloos door afwezigheid. Zo ontbrak hij op 16 mei 1882, tijdens de zestiende vergadering van de vereniging, toen H.C. Muller een motie indiende met als strekking dat Flanor een eigen tijdschrift zou gaan verzorgen. De motie werd door de wel aanwezige leden verworpen.

Op 6 juni 1882 gaf Kloos acte de présence. Die avond droeg Muller ‘Een avondje op Flanor’ voor, waarin hij de verschillende leden karakteriseerde. Over Kloos zei hij:

Kloos is aanwezig, hij peinst en hij droomt, en gaat somtijds de zaal uit, als de behoefte hem nadert een keurig sonnetje te dichten. Dat men de volgende week ziet verschijnen in onzen Spectator.⁷²⁷

Dezelfde H.C. Muller, net als Paap een groot bewonderaar van Eduard Douwes Dekker, diende tijdens deze Flanoravond de volgende motie in: ‘De vereeniging Flanor schrijft een prijsvraag uit voor de beste en meest volledige critiek van de werken van Multatuli.’ Muller vond geen bijval. Kloos behoorde tot de leden die eigenlijk geen tijd aan deze kwestie wilde besteden.

Een week later stond wel een ruime meerderheid van de Flanor-vrienden positief tegenover het leveren van een bijdrage aan een huldeblijk voor de 70-jarige mevrouw Bosboom-Toussaint. Dit schoot Muller in het verkeerde keelgat. Wel een huldeblijk voor Bosboom Toussaint, maar niet voor Multatuli en ook geen aandacht voor zijn denkbeeld om te komen tot de oprichting van een tijdschrift was te veel van het goede. Muller hield Flanor voor gezien.⁷²⁸

Op 5 september van 1882 bedankte Kloos als lid. Vanwege zijn veelvuldig verblijf in Brussel woonde hij de bijeenkomsten immers nog maar zelden bij. Maar op 19 december van dat jaar kwam hij op zijn besluit terug en meldde zich opnieuw aan als lid. Zijn aanvraag werd op 9 januari 1883 besproken. Er waren die avond slechts drie leden in De Karseboom aanwezig: Van der Goes, Mendes da Costa en Roodhuyzen. Aan de orde kwam

de stemming over den hr. Kloos, die zich weder als lid heeft laten voorhangen. Door de afwezige leden de hh. Abresch, van Deventer en Paap zijn stembriefjes ingezonden.

Met vier stemmen voor en twee tegen werd Kloos opnieuw als lid aanvaard.⁷²⁹ Wie de twee tegenstemmers waren, vermeldden de notulen niet.

⁷²⁷ Handgeschreven exemplaar in Van der Goes-archief 836, IISG.

⁷²⁸ Notulen Flanor, Au 10, BC.

⁷²⁹ Notulen Flanor, Au 10, BC.

Na zijn terugkeer in Amsterdam, begin 1883, ontplooidde Kloos enige activiteit binnen Flanor. Hij kwam zelfs met een plan. Volgens Kloos lag de oorzaak van de slechte staat van Flanor vooral in het gering aantal leden. Hij stelde voor verschillende literair ontwikkelde jongelui aan te schrijven en uit te nodigen. Even later trok hij zijn voorstel weer in. Het werven van nieuwe leden zou te veel gedoe geven. Wel zegde hij toe om met een bijdrage voor een bijeenkomst te komen, 'zoodra hetgeen hij onder handen heeft af is'.⁷³⁰ Dat zou een loze belofte blijken.

Kloos bleef de komende Flanor-avonden regelmatig bezoeken, echter zonder een voordracht te houden. Wel zorgde hij voor enige aanwas van nieuwe leden. Op 3 april 1883, de vergadering waarin Frederik van Eeden voorzitter werd, nam hij Johan de Meester mee en de vijfde juni van dat jaar Karel Alberdingk Thijm, die hij in de loop van januari van dat jaar bij Van der Goes had leren kennen. 'Het was tussen de twee vriendschap op het eerste gezicht. Het was (even) een botsing tussen twee milieus, zelfs culturen, maar de afstand werd onmiddellijk overbrugd door dezelfde, in beiden aanwezige passie: de schoonheid wier naam geheiligd wordt,' aldus Van der Plas in zijn biografie over Karels vader.⁷³¹ In oktober 1883 trad Karel Alberdingk Thijm, als schrijver bekend onder het pseudoniem Lodewijk van Deyssel, officieel tot Flanor toe.⁷³²

Op 19 februari van het volgende jaar werden Jan Veth, Albert Verwey en de bijna gepensioneerde Doorenbos geïntroduceerd. De eerste twee om lid te worden en Doorenbos als eregast. Het was de avond waarin Willem Paap zijn *Taco Bombono. Geen idylle* voorlas, een scherpe aanval op de academische wereld, in de vorm van een satire.⁷³³

11.9 Nieuwe vrienden

Buiten de kring van Flanor verwierf Kloos nu ook enige bekendheid; met name bij in literatuur geïnteresseerde jongeren. Hij was nu immers de Kloos van de 'Inleiding' bij Perks *Gedichten*. Sommigen wilde de schrijver van dit manifest persoonlijk ontmoeten en zochten hem zelfs op. Jacobus van Looy schetste later, ter gelegenheid van Kloos' zestigste verjaardag, hoe zoiets in zijn werk ging:

Een van mijn vrienden van de schilderklas kende persoonlijk de schrijver van de 'Voorrede' bij Perk's gedichten, wiens opvallende verschijning ik meer dan eens op straat gezien had; hij vertelde hem van mij en als gevolg trokken wij samen naar zijn woning. Het was een kamer met twee kanten raam, boven in een enkelstaand huis, 't hoekhuis van een straat die er nog niet was en oprijzend zo uit een gele zandwoestenij, de terreinen van de nieuwe buurten die achter de Stadhouderskade

⁷³⁰ Notulen Flanor, 30 januari 1883, Au 10, BC.

⁷³¹ Van der Plas 1995, p. 557.

⁷³² Notulen Flanor, Au 10, BC. Vader en zoon Alberdingk Thijm hebben samen Karels schuilnaam bedacht toen de 16-jarige zoon van de katholieke schrijver zich mengde in de polemiek die zijn vader met de rechtzinnige katholieke Nuyens en Schaepman voerde. Het pseudoniem Van Deyssel kwam van het plaatsje in Westfalen van waaruit de Alberdingk Thijms in 1700 naar Holland waren getrokken. Zie: Ruiters en Smulders 1996, p. 89. Wij zullen in de meeste gevallen Van Deyssel schrijven, maar wanneer het meer om de man dan om de schrijver gaat is het Karel Alberdingk Thijm.

⁷³³ Notulen Flanor, 8 januari 1884 (BC), Au 10. Zie ook Oerlemans en Janzen 1999b ('Willem Anthony Paap'), p. 27 e.v.; het was Paap die zowel Verwey als Doorenbos uitnodigde. Verwey ontving van hem het volgende kaartje: 'V, Kom maar Kwart over Zeven in De Karseboom (Kalverstraat) dan ben ik daar wel. Dan kun je met Doorenbos ergens gaan zitten, todat jullie kunt geïntroduceerd worden.' Verwey-archief, ongedat. [januari 1884], XLI B 9682, BC.

zijn, waar nog de Akademie is van Beeldende Kunsten. Daar, drie hoog, naar ik meen, zag ik Kloos voor de eerste maal dichtbij en zijn dichteroogen schijnen als in glazen schrijn.⁷³⁴

Frederik van Eeden wilde eveneens weten wie die Kloos toch was. Hij moet, na het lezen van de 'Inleiding', het adres van de schrijver achterhaald hebben om hem met een bezoek te vereren. Van Eeden, student in de medicijnen en tussen oktober 1882 en oktober 1883 rector van het Amsterdams Studentencorps (ASC), meldde zich bij Kloos' hospita. Over die ontmoeting heeft Kloos, puttend uit zijn geheugen, verslag gedaan. 'Ik zat eens op mijn simpele bovenkamer, als sober student te werken voor mijn kandidaats in de klassieke letteren,' herinnerde Kloos zich.⁷³⁵ De hospita reikte Kloos het visitekaartje aan van de rector van het Amsterdamse studentencorps. Frederik van Eeden vroeg belet.

Ik uiterst verbaasd zooals vanzelf spreekt, want ik was geen lid van het Corps, schikte mijn *chamber-cloak* een beetje netter en zei: 'Laat meneer alsjeblieft hier komen.' Een vlugge tred liep toen de trap op, en na een sekonde of wat, stond vóór me een net-gekleed jongmens, die na een vluchtig handgereik, onmiddellijk om zich heen keek naar mijn meubelen, alsof hij een man was van de belastingen en toen op luchtige kortaffe toon zich de uitdrukking liet ontvallen: 'Och, het ziet er hier nog al knap uit.' Ik, door die eenigszins hautain gesprokene opmerking een sekonde lichtelijk gehinderd natuurlijk, verzocht op een soortgelijke toon mijn bezoeker, om even te willen gaan zitten en vroeg hem waaraan ik het plezier van zijn visite te danken had. 'Och', liet hij toen hooren, 'ik kwam maar eens naar u kijken. Ik heb uw voorrede voor de verzen van Jacques Perk gelezen, en daar u met schrijven schijnt door te gaan, wou ik graag weten, hoe u er uitziet en wat u van plan is, om verder te doen.'

Verderop meldde Kloos dat hij zijn bezoeker (nog) niet kende, maar 'wel eens over hem [had] horen spreken [...] door een even oud als ik zijnd neefje van mij [...] en dat [...] lid was geworden van het corps en daar oppervlakkig met hem bevriend was geworden'. Dat neefje was Jan Schokking, die evenals Van Eeden lid was van het dispuut BACO.

Om na te gaan wat de letterkundige prestaties van deze nieuwe kennis waren, ging Kloos naar het Leesmuseum 'waarvan ik al drie jaar lid was'. Daar zag hij dat Van Eeden nog niet veel gepubliceerd had.

Het leek mij, die het leven dikwijls reeds ernstig opnam, wel een beetje vlot en vluchtig en weinig-diep gedaan, maar toch in natuurlijk Hollands gesteld, en ik vond er dus wel iets aardigs in. En mijn nieuwe kennis zag ik weinig meer. Maar toen ik het

⁷³⁴ Hier geciteerd uit: Van Looy 1982, p. 117 e.v. Op 20 februari ontmoette Kloos Van Looy op Flanor toen Van Looy werd geïntroduceerd door de schilder G.G. Muller, zoals uit de notulen van 20 februari 1883 blijkt. Bij het begin van de vergadering waren 5 leden aanwezig: Kloos, Mendes, G.G. Muller, Roodhuyzen en Wilson. Later verschenen er nog 7 leden: Van Eeden, Van der Goes, Ising, Van Loghem, Hugo Muller, De Rochemont en Roodenburch. Kloos introduceerde die dag H.J. Stratemeijer. Van der Goes hield een rede over Shakespeare.

⁷³⁵ Kloos 1986, p. 248. Ook: De Raaf 1934, p. 29. Deze versie heeft als oerbron: Kloos, 'Het een en ander over Herman Gorter en mevrouw Roland Holst', oktober 1933, p. 435-437. Frederik van Eeden was 20 juni 1932 overleden. Kloos schrijft aan het begin van zijn artikel 'Hij [van Eeden, Kloos noemt zijn naam niet] heeft na een ellendige geestelijke inzinking langzaam-aan het leven moeten laten.'

plan had moeten vormen, om De Nieuwe Gids op te richten (heel in het begin van 1885) en ik alles naging wat daarvoor dienstig zou kunnen wezen, dacht ik aan mijn vroegere bezoeker en schreef hem een brief met uiteenzetting van mijn plan.

Kloos begon zijn herinnering aan het bezoek van Van Eeden met de komst van zijn hospita op zijn kamer om de rector van het corps aan te kondigen. Wanneer het inderdaad om de rector ging, moet het bezoek in de winter van 1882-1883 op Kloos' kamer in de Gerard Doustraat nr. 24 plaats gevonden hebben. Maar toen kende Kloos Van Eeden al enige tijd. Hun eerste kennismaking dateerde immers, naar alle waarschijnlijkheid, van 14 juni 1881. Op die dag woonden zij beiden de oprichtingsvergadering van Flanor bij. En op de daarop volgende vergaderingen zagen zij elkaar vanzelfsprekend ook.

Nu haalde Kloos, speurend in zijn verleden, vaak jaartallen door elkaar; maar als het ging om de essentie van de gebeurtenis zat hij er toch niet vaak naast. In dit geval is de kern van zijn verhaal dat Van Eeden zich bij hun eerste kennismaking tamelijk hautain gedroeg.

Wanneer wij ervan uitgaan dat de sfeer waarin de kennismaking plaatsvond naar waarheid beschreven is, maar de datering onjuist, kan Van Eeden Kloos in mei 1881 op diens studentenkamer bezocht hebben. Kloos woonde toen, na zijn breuk met Perk, net in de Daniel Stalpertstraat en Van Eeden was vanaf november 1880 redacteur van de jaarlijks door de leden van het corps samengestelde *Studenten Almanak*. Als zodanig zal hij geïnteresseerd zijn geweest in de jonge schrijver Kloos die al enige publicaties op zijn naam had staan, waaronder de polemieken rond Emants' *Lilith* en Vosmaers *Amazone* en zijn dramatisch fragment 'Rhodopis'. Daar kwam Van Eeden op af en Kloos, vanaf april 1880 lid van het Leesmuseum, ging daar vervolgens eens naar publicaties van Van Eeden snuffelen om erachter te komen of hij nog iets anders dan wat aardigheden had geschreven voor de *Almanak*. Zo kan het gegaan zijn en misschien heeft Kloos nadien met Van Eeden contact gezocht – niet over *De Nieuwe Gids*, maar over de hem bekende plannen om te komen tot de oprichting van een literair gezelschap. Daarop kan Van Eeden besloten hebben om bij de oprichtingsvergadering van Flanor aanwezig te zijn.

In de winter van 1882-1883 hebben Kloos en Van Eeden (dan rector van het A.S.C. en lid van Flanor) het ongetwijfeld over Perk en Vosmaer gehad. Vandaar dat Kloos hier wat jaartallen door elkaar haalde. Naar onze mening ondersteunt een brief van 18 december 1882, waarin Van Eeden zich bij Vosmaer introduceerde, bovenstaande reconstructie. In deze brief presenteerde Van Eeden zich (waarschijnlijk beïnvloed door Kloos) als een bewonderaar van Vosmaer en een volgeling van Perk.

Hooggeachte Heer Vosmaer! Wederom komt een telg van het jonge Holland met bescheidenheid aan uw deur kloppen – niets meer begeerend dan door u gekend te worden. Hijzelf heeft niets aan te brengen dan achting en bewondering. Reeds voor langen tijd was hij door Amazone voor goed aan u verbonden, thans heeft Nanno hem den moed gegeven tot spreken. [...] Ik zend u met dezelfde post het eerste wat van mij in een tijdschrift (studentenalmanakken uitgezonderd) is verschenen (Nederland Sept 82) [...]. Dat mijn naam er niet bijstond is een vergissing geen bescheidenheid.

Hij zond Vosmaer de belofde overdruk:

Al was het alleen om te toonen dat Perk, wiens invloed gij er wellicht flauw in zult herkennen, bewonderaars heeft die niets liever willen dan den door hem ingeslagen weg zoover hun krachten het toelaten te bestijgen.⁷³⁶

De eerste ontmoeting met Karel Alberdingk Thijm is aan de hand van de beschikbare documenten wel met absolute zekerheid vast te stellen. Willem Kloos maakte op donderdagavond 18 januari 1883 bij Van der Goes kennis met Alberdingk Thijm: 'Doe mij het genoegen,' vroeg Van der Goes aan Thijm,

morgen (Donderdagavond) Prinsengracht 293 (8 uur) bij mij den avond te komen doorbrengen. Mijn vriend F.W. van Eeden Jr., praeses v/h Studentencorps, zal ons een nieuw blijspel voorlezen. Ik heb er nog al eenige gedachten van: kent u zijn in vele opzichten hoogstverdienstelijke satire Het rijk der wijzen, in het Juli-nummer (als ik 't wèl heb) van Nederland opgenomen? Er zullen nog enige enkele vrienden komen, die uwe kennismaking op prijs stellen: Mendes da Costa, Bouberg Wilson (Dir. Van de Tooneelschool), Ising, W. Kloos.⁷³⁷

'Geen tweede man ter wereld heeft ooit zulk een meeslepende indruk op mij gemaakt,' noteerde Van Deyssel nog geen jaar voor Kloos' sterven. En vijf jaar later bekende hij: 'Ik droeg hem die hoog oplaayende genegenheid toe, die uitstijgt ver boven wat men vriendschap noemen kan en die ons zelf, wanneer wij het leven dezer neiging in ons voelen, doen beseffen, wat eigenlijk de woorden vereering en vergoddelijking beteekenen.'⁷³⁸

---

⁷³⁶ Brief van Frederik van Eeden aan Carel Vosmaer, d.d. 18 december 1882, Vosmaer-archief 548 nr. 245, Nationaal Archief Den Haag.

⁷³⁷ Prick 1997, p. 359-360.

⁷³⁸ Prick 1997, p. 360.